

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

К. М. Врублевська-Місюна

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

*(для студентів денної та заочної форм навчання
спеціальності 076 – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність)*

Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2022

Врублевська-Місюна К. М. Законодавче забезпечення підприємницької діяльності : конспект лекцій для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 076 - Підприємництво, торгівля та біржова діяльність / К. М. Врублевська-Місюна; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2022. – 112 с.

Автор:

канд. юрид. наук, ст. викл. К. М. Врублевська-Місюна

Рецензенти:

А. В. Домбровська, кандидат юридичних наук, доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

А. М. Бровдій, кандидат юридичних наук, доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

Рекомендовано кафедрою правового забезпечення господарської діяльності, протокол № 5 від 10.11.2021.

Конспект лекцій складено з метою допомогти студентам денної та заочної форм навчання спеціальності 076 – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність під час підготовки до занять та заліків із курсу «Законодавче забезпечення підприємницької діяльності».

© К. М. Врублевська-Місюна, 2022

© ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2022

ЗМІСТ

Вступ	4
Тема 1 Поняття, принципи та державне регулювання підприємницької діяльності	5
Тема 2 Суб'єкти підприємництва.....	12
Тема 3 Майнова основа суб'єктів підприємництва	28
Тема 4 Підстави та порядок припинення підприємницької діяльності	39
Тема 5 Правове регулювання торгівельної діяльності	53
Тема 6 Законодавче забезпечення ринку фінансових послуг.....	61
Тема 7 Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності	66
Тема 8 Законодавче забезпечення інноваційної діяльності	76
Тема 9 Загальні засади відповідальності за правопорушення у сфері підприємництва	90
Тема 10 Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції	101
Список рекомендованої літератури.....	109

ВСТУП

Набуття Україною повноцінного членства у Світовій організації торгівлі, відтак можливість виходу на ширший (іноземний) ринок вітчизняних суб'єктів підприємництва, спричинили особливе правове регулювання їхньої діяльності. По-друге, в контексті євроінтеграційних процесів законодавство, на якому ґрунтується підприємницька діяльність, характеризується активною динамічністю, отже, потребує постійного відстеження останніх нововведень, змін, доповнень.

В цьому конспекті лекцій висвітлені основні теми з курсу «Законодавче забезпечення підприємницької діяльності», а саме: поняття, принципи та державне регулювання підприємницької діяльності, суб'єкти підприємництва, майнова основа суб'єктів підприємництва, підстави та порядок припинення підприємницької діяльності, правове регулювання торгівельної діяльності, законодавче забезпечення ринку фінансових послуг, загальні засади відповідальності за правопорушення у сфері підприємництва та особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції.

Дисципліна «Законодавче забезпечення підприємницької діяльності» має сприяти засвоєнню студентами та слухачами основних понять і категорій у підприємницькій діяльності.

Тема 1 ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ ТА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

План

1. Поняття, ознаки та принципи підприємницької діяльності.
2. Законодавче забезпечення підприємництва в Україні.
3. Поняття державного регулювання підприємницької діяльності.
4. Органи, що здійснюють державне регулювання підприємництва.

1 Поняття, ознаки та принципи підприємницької діяльності

Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку (ст. 42 ГК України).

У ст. 44 ГК України закріплено принципи (засади) підприємницької діяльності, а саме:

- вільного вибору підприємцем видів підприємницької діяльності;
- самостійного формування підприємцем програм діяльності;
- вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється;
- залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом;
- встановлення цін на продукцію та послуги згідно зі законом;
- вільного найму підприємцем працівників;
- комерційного розрахунку та власного комерційного ризику;
- самостійного здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд;
- вільного розпорядження прибутком, який залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом.

Ознаки підприємницької діяльності:

- 1) Підприємництво є діяльністю;
- 2) Самостійність здійснення;
- 3) Ініціативність;
- 4) Систематичний характер;
- 5) Ризиковий характер;
- 6) Суб'єктний склад;
- 7) Досягнення соціально-економічних результатів;
- 8) Основна мета – одержання прибутку.

2 Законодавче забезпечення підприємництва в Україні

Базовим нормативним актом у сфері підприємництва, що має силу закону, є Господарський кодекс України. Саме цей нормативний акт визначає основні засади господарювання в Україні, містить загальні положення щодо господарських зобов'язань, відповідальності за порушення у сфері господарювання, особливості правового регулювання в окремих галузях господарювання тощо, тобто регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.

Основними нормативними правовими документами які регулюють підприємницьку діяльність є: 1) Господарський кодекс України; 2) Закон України «Про підприємництво» (втратив чинність, крім ст. 4); 3) Податковий кодекс України, Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності», Указ Президента України від 15.07.2000 № 906/2000 «Про заходи щодо забезпечення підтримки та дальшого розвитку підприємницької діяльності», Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» тощо.

3 Поняття державного регулювання підприємницької діяльності

Як вже зазначалось, норми чинного законодавства, що регулюють підприємницьку діяльність, до основних ознак підприємництва відносять самостійність і ініціативність господарюючих суб'єктів. Підприємці на власний ризик планують і провадять свою діяльність, враховуючи попит і кон'юктуру ринку, самостійно розпоряджаються прибутками. Водночас самостійність підприємців не є безмежною, підприємство не може здійснюватися без контролю, регулювання та координуючого впливу держави. Значення впливу держави на розвиток економіки загалом та підприємство зокрема визначається ефективністю механізмів, методів та засобів, за допомогою яких вирішуються соціально-економічні та інші завдання, з обов'язковим урахуванням охорони публічних і приватних інтересів. У цьому й полягає головне завдання такого державного регулювання. Основою ефективного державного регулювання підприємницької діяльності є поєднання економічних, правових та управлінських функцій.

Загалом економічні функції державного регулювання підприємницької діяльності полягають у забезпеченні державних і суспільних потреб, пріоритетів економічного і соціального розвитку, формуванні державного бюджету, захисті навколишнього середовища та користуванні природними ресурсами, забезпеченні зайнятості населення, забезпеченні безпеки і оборони країни, реалізації свободи підприємництва і конкуренції, забезпеченні захисту від монополізму та недобросовісної конкуренції, дотримання принципів зовнішньоекономічної діяльності, створення сприятливих умов під час здійснення іноземного інвестування тощо.

Особливість державного регулювання в більшості випадків розкривається через категорію «діяльність». Тому державне регулювання підприємницької діяльності є управлінською діяльністю держави в особі

відповідних уповноважених органів, спрямованою на впорядкування економічних відносин в сфері підприємництва з метою захисту публічних і приватних інтересів їх учасників.

Для характеристики державного впливу у сфері підприємницької діяльності з поняттям «державне регулювання» часто використовують такі суміжні категорії, як «державне управління» і «державна політика».

Державне регулювання підприємницької діяльності це заснована на законодавстві форма державного впливу на підприємницьку діяльність шляхом встановлення та застосування державними органами правил, спрямованих на забезпечення належних умов господарської діяльності фізичних та юридичних осіб, що підтримується можливістю застосування правових санкцій при порушенні зазначених правил.

Державне регулювання реалізується уповноваженими суб'єктами через певний механізм. Механізм державного регулювання підприємницької діяльності є однією зі складових механізму регулювання економіки загалом. До основних елементів механізму регулювання підприємницької діяльності в науковій літературі зараховують нормативне регулювання, дозвільну систему, контроль, засоби стимулювання та підтримки, матеріально-технічну підтримку підприємців: інформаційне, кадрове та науково-методичне забезпечення тощо.

Методи державного регулювання підприємницької діяльності, як і методи державного впливу на економіку загалом, поділяються на прямі (адміністративні) і непрямі (економічні).

Прямі методи державного регулювання пов'язані з використанням адміністративних засобів впливу на економічні відносини та поведінку відповідних суб'єктів. До методів прямого державного впливу належать: визначення стратегічних цілей розвитку економіки, планування, державне замовлення, державна реєстрація, ліцензування, нормативні вимоги до якості та сертифікації технології і продукції, правові та адміністративні обмеження і заборони або обмеження щодо виготовлення окремих видів продукції та ін.

Непрямі методи державного регулювання націлені на стимулювання процесу розвитку підприємництва, створення сприятливого зовнішнього середовища для діяльності, стимулювання належної поведінки суб'єктів. До них належать: проведення грошово-кредитної політики, лібералізація податкового та амортизаційного законодавства, ціноутворення, забезпечення державними замовленнями суб'єктів підприємництва та ін. Співвідношення прямих і непрямих методів залежить від економічної ситуації в країні, обраної концепції економічного розвитку.

4 Органи, що здійснюють державне регулювання підприємництва

Відповідно до ч. 3 ст. 8 ГК України господарська компетенція органів державної влади та органів місцевого самоврядування реалізується від імені відповідної державної чи комунальної установи. Безпосередня участь держави, органів державної влади та органів місцевого самоврядування у господарській діяльності може здійснюватися лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України.

Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» закріплює компетенцію суб'єктів реалізації державної регуляторної політики у сфері господарювання. Під суб'єктами реалізації державної регуляторної політики у сфері господарювання розуміють систему державних та недержавних органів, інституцій громадянського суспільства та суб'єктів господарювання, які здійснюють в межах, у порядку і у спосіб, що встановлені законодавством України, узгоджену регуляторну діяльність, спрямовану на підготовку, прийняття, відстеження результативності та перегляд регуляторних актів у сфері господарювання.

До державних суб'єктів реалізації державної регуляторної політики у сфері господарювання належать: Верховна Рада України, яка, будучи вищим та єдиним органом законодавчої влади в країні, є одним із основних суб'єктів формування та реалізації цієї політики; Президент України як глава держави,

котрий у межах своїх повноважень забезпечує цілеспрямовану діяльність усіх органів державної влади щодо формування й реалізації такої політики, визначає основні її напрями, систему найбільш актуальних завдань у сфері господарювання; Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади забезпечує реалізацію єдиної державної регуляторної політики, безперервне та послідовне виконання законодавства у сфері господарювання, формує загальнонаціональні програми її розвитку та втілює їх з допомогою притаманних йому механізмів, організовує діяльність інших центральних органів виконавчої влади (міністерств, комітетів) у сфері регуляторної діяльності; Державна регуляторна служба України як уповноважений суб'єкт реалізації державної регуляторної політики у сфері господарювання та координаційно-контрольний орган, що здійснює міжвідомчі контрольно-наглядові функції із дотримання принципів державної регуляторної політики у регуляторній діяльності; інші центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади та ін.

До недержавних суб'єктів реалізації державної регуляторної політики у сфері господарювання належать: фізичні та юридичні особи, їх об'єднання, територіальні громади, суб'єкти господарювання, наукові установи і консультативно-дорадчі органи, що створені при органах публічної влади і представляють інтереси громадян та суб'єктів господарювання. Державних суб'єктів реалізації державної регуляторної політики у сфері господарювання за характером компетенції пропонуємо поділяти на: загальні та спеціальні суб'єкти. До загальних суб'єктів належать: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, інші державні органи, центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та ін. Спеціальним уповноваженим суб'єктом є Державна регуляторна служба України, до її компетенції належать: реалізація державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, контроль за дотриманням принципів державної регуляторної політики у регуляторній діяльності, а також координація дій

органів публічної адміністрації, інститутів громадянського суспільства і підприємництва з питань дерегуляції господарської діяльності. Суб'єктів реалізації державної регуляторної політики у сфері господарювання можна класифікувати залежно від функцій, які вони виконують на: органи державного управління, відповідальні за здійснення регуляторної діяльності (регуляторні органи); органи державного управління, які контролюють здійснення регуляторної діяльності (регуляторні органи, погоджувальні органи, інші органи державного управління); суб'єкти регулювання, які беруть участь у здійсненні та контролі регуляторного процесу; органи, які здійснюють захист порушених у регуляторному процесі прав його учасників.

До органів державного управління, відповідальних за здійснення регуляторної діяльності, належать регуляторні органи, які визначені ст. 1 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», а саме: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, інший державний орган, центральний орган виконавчої влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцевий орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, а також посадова особа будь-якого із зазначених органів, якщо відповідно до законодавства ця особа має повноваження одноосібно приймати регуляторні акти. До них також належать територіальні органи центральних органів виконавчої влади, державні спеціалізовані установи та організації, некомерційні самоврядні організації, які здійснюють керівництво та управління окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, якщо ці органи, установи та організації відповідно до своїх повноважень приймають регуляторні акти.

Тема 2 СУБ'ЄКТИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

План

1. Поняття та загальна характеристика суб'єктів підприємницької діяльності.
2. Громадянин як суб'єкт підприємництва.
3. Підприємство: поняття, види, організаційні форми.
4. Господарські товариства як суб'єкти підприємницької діяльності.
5. Правове становище господарських об'єднань.
6. Зміст та порядок державної реєстрації суб'єктів підприємництва.

1 Поняття та загальна характеристика суб'єктів підприємницької діяльності

Суб'єкти господарського права (господарських правовідносин) – це учасники господарських відносин, що безпосередньо здійснюють господарську діяльність або управляють такою діяльністю, створені у встановленому законом порядку, мають необхідне для здійснення такої діяльності майно і володіють господарською правосуб'єктністю.

Коло суб'єктів господарського права (учасників відносин у сфері господарювання) є ширшим, аніж коло суб'єктів господарювання.

До учасників відносин у сфері господарювання належать: суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які є засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності (ст. 2 ГК).

Правові ознаки суб'єкта господарювання:

- є учасником господарських відносин;
- безпосереднє здійснення господарської діяльності (наявність мети та предмету господарської діяльності). Мета – це той загальний результат, для досягнення якого створюється і діє суб'єкт господарювання. Предметом

діяльності є перелік видів діяльності, які має право здійснювати суб'єкт господарювання;

- наявність господарських прав та обов'язків (господарської правосуб'єктності);

- наявність відокремленого від інших суб'єктів майна;

- здатність нести юридичну відповідальність за зобов'язаннями в межах свого майна (крім випадків, передбачених законом).

Суб'єктами господарювання – є учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством (ч. 1, ст. 55 ГК).

Суб'єктами господарювання є (ч. 2, ст. 55 ГК):

I. Господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського кодексу України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність і зареєстровані в установленому законом порядку.

II. Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність і зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Основні види суб'єктів господарського права:

1) за характером здійснюваної діяльності:

- суб'єкти господарювання, тобто суб'єкти господарського права, які безпосередньо здійснюють господарську діяльність (до них належать індивідуальні підприємці, підприємства, виробничі кооперативи, більшість господарських товариств, комерційні банки);

- суб'єкти господарського права, які здійснюють керівництво господарською діяльністю, в т. ч. організацію такої діяльності (до них належать господарські міністерства та відомства, органи місцевого

самоврядування та їх виконкоми, господарські об'єднання, промислово-фінансові групи, власники майна підприємств, фондові біржі, Національний депозитарій України).

2) за формою власності, на базі якої вони функціонують:

– державні (державні та казенні підприємства, державні господарські об'єднання, господарські міністерства та відомства);

– комунальні (комунальні підприємства, органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи);

– колективні (господарські товариства, виробничі кооперативи, добровільні господарські об'єднання, унітарні підприємства, створені кооперативами, господарськими товариствами, громадськими та релігійними організаціями);

– приватні (індивідуальні підприємці, приватні підприємства);

– змішані (функціонують на базі двох і більше форм власності) суб'єкти господарського права (орендні підприємства, спільні підприємства, а також промислово-фінансові групи, до складу яких можуть входити господарські організації різних форм власності).

2 Громадянин як суб'єкт підприємництва

Як вже зазначалося, суб'єктами господарювання є такі:

1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГК України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці;

3) філії, представництва, інші відокремлені підрозділи господарських організацій (структурні одиниці), утворені ними для здійснення господарської діяльності.

До першої групи суб'єктів належать фізичні особи, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи. Це найпростіша форма підприємництва, що здійснюється від свого імені, на свій ризик фізичними особами, які відповідають усім майном, що належить їм на праві приватної власності, за своїми обов'язками у сфері підприємництва (за винятком майна, на яке відповідно до закону не може бути поширене стягнення).

Вимоги кредиторів фізичної особи – суб'єкта підприємництва задовольняються за рахунок належного їй майна, на яке може бути звернене стягнення.

Перелік майна громадян, на яке не може бути звернене стягнення, встановлюється ЦПК України. Він стосується і громадян-підприємців. На відміну від інших форм підприємництва, ця форма не припускає створення юридичної особи, об'єднання майна і внесків осіб, а ґрунтується на приватному господарюванні.

Згідно зі ст. 128 ГК України громадянин визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи відповідно до ст. 58 ГК України.

Громадянин-підприємець відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном, на яке відповідно до закону може бути звернене стягнення.

Громадянин може здійснювати підприємницьку діяльність:

- безпосередньо як підприємець або через приватне підприємство, що ним створюється;
- із залученням або без залучення найманої праці;
- самостійно або спільно з іншими особами.

Громадянин здійснює управління заснованим ним приватним підприємством безпосередньо або через керівника, який наймається за контрактом. У разі здійснення підприємницької діяльності спільно з іншими громадянами або юридичними особами громадянин має права та обов'язки відповідно засновника та/або учасника господарського товариства, члена кооперативу тощо, або права і обов'язки, визначені укладеним за його участі договором про спільну діяльність без створення юридичної особи.

Громадянин-підприємець здійснює свою діяльність на засадах свободи підприємництва та відповідно до принципів, передбачених у ст. 44 ГК України.

Громадянин-підприємець зобов'язаний:

1) у передбачених законом випадках і порядку одержати ліцензію на здійснення певних видів господарської діяльності;

2) повідомляти органи державної реєстрації про зміну його адреси, зазначеної в реєстраційних документах, предмета діяльності, інших суттєвих умов своєї підприємницької діяльності, що підлягають відображенню у реєстраційних документах;

3) додержуватися прав і законних інтересів споживачів, забезпечувати належну якість товарів (робіт, послуг), що ним виготовляються, додержуватися правил обов'язкової сертифікації продукції, встановлених законодавством;

4) не допускати недобросовісної конкуренції, інших порушень антимонопольно-конкурентного законодавства;

5) вести облік результатів своєї підприємницької діяльності відповідно до вимог законодавства;

6) своєчасно надавати податковим органам декларації про доходи, інші необхідні відомості для нарахування податків та інших обов'язкових платежів; сплачувати податки та інші обов'язкові платежі в порядку і в розмірах, встановлених законом.

Громадянин-підприємець зобов'язаний додержуватися вимог, передбачених ст. ст. 46 і 49 ГК України, а також іншими законодавчими актами, він несе майнову та іншу встановлену законом відповідальність за завдані ним шкоду і збитки (ст. 128 ГК України).

Відповідно до ст. 50 ЦК України, фізична особа здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації в порядку, встановленому законом.

Інформація про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців є відкритою.

Якщо особа розпочала підприємницьку діяльність без державної реєстрації, уклавши відповідні договори, вона не має права оспорювати ці договори на тій підставі, що вона не є підприємцем.

До підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин.

У статті 52 ЦК України регламентується цивільно-правова відповідальність фізичної особи – підприємця.

Фізична особа – підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернене стягнення.

Фізична особа – підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме їй при поділі цього майна.

Правила банкрутства фізичної особи – підприємця сформульовані у ст. 53 ЦК України.

Фізична особа, яка неспроможна задовольнити вимоги кредиторів, пов'язані із здійсненням нею підприємницької діяльності, може бути визнана банкрутом у порядку, встановленому законом.

У статті 54 ЦК України регламентується управління майном, що використовується у підприємницькій діяльності, органом опіки та піклування.

Якщо фізична особа – підприємець визнана безвісно відсутньою, недієздатною чи її цивільна дієздатність обмежена або якщо власником майна, яке використовувалося у підприємницькій діяльності, стала неповнолітня чи малолітня особа, орган опіки та піклування може призначити управителя цього майна.

Орган опіки та піклування укладає з управителем договір про управління цим майном. При здійсненні повноважень щодо управління майном управитель діє від свого імені в інтересах особи, яка є власником майна.

Необхідно відзначити, що обов'язковою вимогою для індивідуальних підприємців є державна реєстрація – в результаті саме державної реєстрації вони набувають статусу суб'єктів підприємництва.

Якщо громадянин не пройшов державну реєстрацію як суб'єкт підприємництва, хоча фактично займається підприємницькою діяльністю, то він не набуває статусу підприємця. Закон пов'язує виникнення статусу підприємця не з фактичним заняттям підприємництвом, а з державною реєстрацією як суб'єкта підприємництва. Навіть більше, якщо фізична особа займається підприємницькою діяльністю без реєстрації, то вона порушує чинне законодавство і до неї можливе застосування правових санкцій.

Особливістю цієї категорії громадян є те, що вони можуть здійснювати підприємницьку діяльність без створення юридичної особи винятково як суб'єкти підприємництва.

Більш того, можливість здійснювати підприємницьку діяльність є однією зі складових елементів правоздатності громадян.

3 Підприємство: поняття, види, організаційні форми

Згідно ст. 62 Господарського Кодексу України підприємство – самостійний суб'єкт господарювання який створений компетентними органом державної або місцевої влади або іншими суб'єктами, для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом здійснення виробничої науково-дослідної торгівельної та інших напрямків діяльності передбачених чинним законодавством. Невід'ємними атрибутами підприємства – 1) назва, статут юридичної особи, самостійний баланс, розрахунковий рахунок в банку, кругла печатка, окремі підприємства можуть мати товарний знак.

Залежно від форм власності, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства таких видів:

1) приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);

2) підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);

3) комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;

4) державне підприємство, що діє на основі державної власності;

5) підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності);

б) спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами - суб'єктами співробітництва.

Залежно від способу створення (заснування) та формування статутного фонду в Україні діють підприємства унітарні та корпоративні.

Унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму,

вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника.

Корпоративне підприємство створюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, у тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

Підприємства залежно від кількості працівників та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік можуть бути віднесені до малих підприємств, середніх або великих підприємств.

Малими (незалежно від форми власності) визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працівників за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує суми, еквівалентної п'ятистам тисячам євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні.

Великими підприємствами визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працівників за звітний (фінансовий) рік перевищує тисячу осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік перевищує суму, еквівалентну п'яти мільйонам євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні.

Середніми визнаються всі інші підприємства.

4 Господарські товариства як суб'єкти підприємницької діяльності

Господарське товариство – це:

Ознаки господарського товариства:

– юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками (ст.113 Цивільного кодексу України);

– підприємство або інший суб'єкт господарювання, створені юридичними особами та/або громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку (ч. 1 ст. 79 ГК України).

Ознаки господарського товариства:

– це підприємство або інший суб'єкт господарювання;

– його засновниками є юридичні особи та/або фізичні особи;

– товариство утворюється шляхом об'єднання майна засновників;

– учасники товариства беруть участь в підприємницькій діяльності товариства;

– товариство створюється з метою одержання прибутку.

Поділ господарських товариств на види здійснюється за певними ознаками, а на форми – за сукупністю ознак.

Види господарських товариств (залежно від домінування в них майнових чи персональних елементів):

а) персональні товариства – такі господарські товариства, у яких домінують особисті елементи (повне і командитне товариство).

б) об'єднання капіталів – господарські товариства, в яких домінуючими є майнові елементи (акціонерне товариство, товариство з обмеженою і товариство з додатковою відповідальністю).

Форми господарських товариств (за сукупністю ознак: порядком створення; розміром, порядком формування та складом майнової бази; порядком управління справами; особливістю правового статусу учасників товариства та ін.):

- акціонерне товариство (АТ);
- товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ);
- товариство з додатковою відповідальністю (ТДВ);
- повне товариство (ПТ);
- командитне товариство (КТ).

Акціонерне товариство (АТ) – це таке господарське товариство, статутний фонд якого поділений на визначену кількість часток рівної номінальної вартості, виражених в акціях, і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями усім своїм майном; акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах вартості належних їм акцій.

Основні типи акціонерних товариств (ст. 5 Закону України «Про акціонерні товариства»):

- публічні АТ (може здійснювати публічне та приватне розміщення акцій);
- приватні АТ (може здійснювати тільки приватне розміщення акцій)

Товариство з обмеженою відповідальністю – це таке господарське товариство, статутний фонд якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями усім своїм майном; учасники, які повністю сплатили свої внески, несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах вартості своїх внесків.

Товариство з додатковою відповідальністю (далі – ТДВ) – це таке господарське товариство, статутний фонд якого поділений на частки, розмір яких визначений статутом, і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями усім власним майном, а у разі його недостатності – також: майном учасників у визначеному установчими документами кратному розмірі до вкладу кожного з них.

Повне товариство – це таке господарське товариство, всі учасники якого від імені товариства спільно здійснюють підприємницьку діяльність і

несуть додаткову відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

Командитне товариство (далі – КТ) – це таке господарське товариство, в якому один або більше учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть щодо боргів додаткову відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, на яке за законом може бути звернене стягнення (повні учасники), а інші учасники присутні в діяльності товариства лише своїми внесками (вкладники).

5 Правове становище господарських об'єднань

Сучасні умови провадження господарської діяльності свідчать про те, що підприємство наодинці може мати певні здобутки у визначеній сфері, однак досягнення справжнього успіху та отримання прибутків, які і є свідченням вдалого провадження бізнесу, залежить від співпраці з іншими суб'єктами господарювання, які здійснюють пов'язану діяльність у відповідній сфері. І самі підприємці усвідомили, що задля того, щоб успішно працювати в умовах ринкової конкуренції та реалізовувати значні фінансово-промислові проекти, підприємствам уже недостатньо функціонування в рамках окремих розрізнених суб'єктів, і тому вони прагнуть об'єднуватись у групи підприємств за галузевим, територіальним чи іншим принципом.

Такі групи підприємств у теорії господарського права визначаються як господарські об'єднання, які мають ряд суттєвих особливостей та відмінностей від господарських товариств, серед яких варто зупинитись на таких.

1) об'єднання утворюється на основі певних спільних економічних інтересів з метою поєднання виробничої, науково-технічної, комерційної діяльності членів об'єднання, централізації управлінських, координаційних функцій тощо;

2) об'єднання має майно, юридично відокремлене від майна членів об'єднання, і до цього майна належать основні фонди і оборотні кошти,

передані членами об'єднання на його баланс згідно з договором чи статутом, та майно, набуте об'єднанням у результаті господарської діяльності. Майно членів об'єднання не входить до складу майна об'єднання. З урахуванням цього розмежовується відповідальність об'єднання і його членів як суб'єктів права: об'єднання не відповідає за зобов'язаннями своїх членів, а останні не відповідають за зобов'язаннями об'єднання і один одного;

3) з метою централізованого керівництва з боку органів об'єднання діяльністю учасників ними здійснюється делегування об'єднанню як суб'єкту права деяких функцій і повноважень. Склад функцій, які централізує об'єднання, визначають його засновники у договорі або статуті. Це можуть бути виробничо-господарські, науково-технічні, комерційні та інші функції.

4) особлива (складна) правосуб'єктність. Її особливість обумовлена організаційною структурою об'єднання. Членами об'єднання можуть бути лише підприємства (організації) – юридичні особи, кожне з яких при входженні до об'єднання зберігає права юридичної особи. Цим об'єднання відрізняється від підприємства, яке не має у своєму складі інших юридичних осіб. Тобто підприємства як члени об'єднання залишаються самостійними суб'єктами господарського права, разом з тим і об'єднання підприємств також є самостійним суб'єктом права. Отже, з точки зору правосуб'єктності об'єднання являє собою сукупність самостійних суб'єктів права, спільні майнові права та інтереси яких реалізує об'єднання.

Таким чином, господарське об'єднання є складною господарською організацією, яка створена на основі поєднання матеріальних інтересів підприємств-учасників, діє на підставі установчого договору або статуту як юридична особа.

В сучасних умовах необхідність існування великих організаційних структур бізнесу – об'єднань, концернів, господарських асоціацій, консорціумів – обумовлена об'єктивними причинами їх формування та функціонування:

а) необхідність поєднання усіх стадій технічного процесу, що дає змогу комплексно використовувати сировину і матеріали;

б) кооперування взаємопов'язаних спеціалізованих виробництв, що дає можливість комплексно виготовляти кінцевий продукт;

в) забезпечення повноти циклу «наука – технічні розробки – інвестиції – виробництво – збут – споживання»;

г) масовість випуску продукції, стабільний асортимент, що значно скорочує витрати на одиницю продукції, здешевлює її, робить доступною для населення.

Законодавство України передбачає розмаїття форм об'єднання суб'єктами господарювання своєї діяльності. Однією із найбільш цікавих є господарські об'єднання, що забезпечує поєднання господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою досягнення єдиною метою, – господарські об'єднання.

Створення господарського об'єднання забезпечує його учасників стратегічними перевагами над конкурентами, зокрема в сфері технологічного розвитку, забезпечення ресурсами, можливостями впровадження результатів наукових досліджень; дозволяє інтегрувати життєвий цикл виробу від конструкторської розробки до його обслуговування у покупця, оскільки до їх складу можуть входити науково-дослідні організації, конструкторські бюро, дослідні та серійні заводи, координувати діяльність усіх ланок технологічного ланцюга та залучати великі фінансові ресурси.

Порядок утворення та діяльності господарських об'єднань регулюється положеннями Господарського кодексу України (глава 12).

Об'єднанням підприємств відповідно до чинного законодавства визнається господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань.

Об'єднання підприємств утворюються підприємствами на добровільних засадах або за рішенням органів, які відповідно до цього

Кодексу та інших законів мають право утворювати об'єднання підприємств. В об'єднання підприємств можуть входити підприємства, утворені за законодавством інших держав, а підприємства України можуть входити в об'єднання підприємств, утворені на території інших держав.

Залежно від порядку заснування об'єднання підприємств можуть утворюватися як господарські об'єднання або як державні чи комунальні господарські об'єднання. При цьому, Кодексом передбачаються особливості для утворення та діяльності державних господарських об'єднань, що обумовлено спеціальним статусом таких об'єднань як суб'єктів, що здійснюють повноваження з управління об'єктами державної власності.

Виокремлюють такі основні форми об'єднань підприємств: асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, при цьому Господарський кодекс передбачає можливість утворення і інших форм об'єднань підприємств, передбачених законом.

Асоціація – це договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації.

Корпорацією визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

Консорціум – це тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо). Консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а

також кошти, що надходять з інших джерел, в порядку, визначеному його статутом. У разі досягнення мети його створення консорціум припиняє свою діяльність.

Концерном визнається статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну.

Кодексом передбачається, що підприємства – учасники об'єднання підприємств зберігають статус юридичної особи незалежно від організаційно-правової форми об'єднання, і на них поширюються положення цього Кодексу та інших законів щодо регулювання діяльності підприємств.

6 Зміст та порядок державної реєстрації суб'єктів підприємництва

Утворення включає врегульовані нормами господарського права умови фактичного виникнення та легітимації суб'єкта господарювання, суб'єкта права.

Правова підстава утворення суб'єкта господарювання – рішення власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу, а у випадках, спеціально передбачених законодавством, також рішення інших органів, організацій і громадян.

Способи утворення суб'єкта господарювання:

- заснування нового суб'єкта (суб'єктів) господарювання;
- реорганізація (злиття, виділення, поділу, перетворення) діючого (діючих) суб'єкта (суб'єктів) господарювання;

– примусовий поділ (виділення) діючого суб'єкта господарювання за розпорядженням антимонопольних органів відповідно до антимонопольно-конкурентного законодавства України.

Шляхи створення суб'єкта господарювання:

- за рішенням власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу (загальний порядок);
- у випадках, спеціально передбачених законодавством, – за рішенням інших органів, організацій і громадян (спеціальний порядок)

Державна реєстрація суб'єктів господарювання – це засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру.

Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців – це автоматизована система збирання, накопичення, захисту, обліку та надання інформації про юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

Строк державної реєстрації не повинен перевищувати три робочих дні з дати надходження документів для проведення державної реєстрації юридичної особи, або два робочих дні для проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця.

Свідоцтво про державну реєстрацію є документом встановленого зразка, який засвідчує факт внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію юридичної особи або фізичної особи-підприємця.

Тема 3 МАЙНОВА ОСНОВА СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

План

1. Поняття та зміст правового режиму майна суб'єктів підприємництва.
2. Поняття та склад майна суб'єктів підприємництва.

3. Правовий статус майна громадянина-підприємця.
4. Правовий режим майна юридичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності.

1 Поняття та зміст правового режиму майна суб'єктів підприємництва

Господарська діяльність здійснюється з використанням не тільки організаційних і управлінських зусиль суб'єктів, але й із використанням майна.

Майно – сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються в діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів (ч. 1 ст. 139 ГК).

Залежно від економічної форми майнові цінності належать до основних фондів, оборотних засобів, коштів, товарів:

– основні фонди виробничого й невиробничого призначення – будинки, споруди, машини й устаткування, обладнання, інструмент, виробничий інвентар та інше майно тривалого використання, віднесене законодавством до основних фондів. До основних фондів входить нерухоме майно – земля й розташовані на ній об'єкти, переміщення яких є неможливим без знецінення і зміни їх призначення (різновид нерухомого майна – природні ресурси, підприємство, іпотека як застава майна); рухоме майно – речі, які вільно переміщуються в просторі;

– оборотні засоби – сировина, паливо, матеріали, малоцінні та швидкозношувані предмети, інше майно виробничого й невиробничого призначення, що віднесене законодавством до оборотних засобів;

– кошти в складі майна суб'єктів господарювання – гроші в національній та іноземній валюті, призначені для здійснення товарних відносин цих суб'єктів з іншими суб'єктами, а також фінансових відносин відповідно до законодавства;

– товари в складі майна суб'єктів господарювання – вироблена продукція (товарні запаси), виконані роботи та послуги.

Особливий вид майна суб'єктів господарювання – цінні папери.

У сукупності майнові цінності, зазначені в ст. 139 ГК України, становлять цілісний майновий комплекс, що складається з речей (як об'єкта цивільних прав), майнових і немайнових прав, пов'язаних з майновими (ч. 3 ст. 66 ГК України). Інакше кажучи, цілісний майновий комплекс суб'єкта господарювання – це сукупність матеріальних і нематеріальних цінностей, які забезпечують здійснення господарської діяльності відповідно до цілей господарювання.

Підстави виникнення майнових прав і обов'язків суб'єктів господарювання (ст. 144 ГК України):

1) з угод, передбачених законом, а також з угод, не передбачених законом, але таких, що йому не суперечать;

2) з актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у випадках, передбачених законом;

3) унаслідок створення та придбання майна з підстав, не заборонених законом;

4) у наслідок заподіяння шкоди іншій особі, придбання або збереження майна за рахунок іншої особи без достатніх підстав;

5) унаслідок порушення вимог закону при здійсненні господарської діяльності;

6) з інших обставин, з якими закон пов'язує виникнення майнових прав та обов'язків суб'єктів господарювання.

2 Поняття та склад майна суб'єктів підприємництва

Майном у сфері господарювання згідно з ч. 1 ст. 139 ГК України визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються та використовуються у діяльності суб'єктів господарських відносин та відображаються в їх балансі

або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів.

ЦК України у ст. 190 зазначає, що майном як особливим вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Ст. 179 ЦК України під «річчю» розуміє предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки.

Відтак для визнання цих об'єктів речами в розумінні господарського законодавства необхідно, щоб вони відповідали таким ознакам:

- мали вартісне визначення;
- відображалися у балансі цих суб'єктів або інших формах обліку майна цих суб'єктів;
- використовувалися у діяльності суб'єктів господарювання.

Варто зазначити, що чинний ГК України не містить визначення поняття «нематеріального активу», проте воно міститься в інших нормативно-правових актах.

Нематеріальні активи на підприємстві регулюються Податковим кодексом України. Зокрема у ст. 14.1.120 ПК України, зазначено, що нематеріальні активи – це право власності на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об'єктом права власності (інтелектуальної власності), право користування майном та майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку, зокрема й набуті в установленому законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном і майновими правами.

До документів, які засвідчують правомірне набуття права авторства, права власності, права на використання об'єкта нематеріального активу належать:

- патент – для винаходів, корисних моделей, промислових зразків;

- свідоцтво – для комерційних найменувань, торговельних марок, об'єктів авторського права, компонування інтегральних мікросхем;
- диплом – для наукових відкриттів;
- ліцензія (ліцензійних договорів, авторських договорів); – договір про передачу права власності на об'єкт нематеріального активу;
- виписка з відповідних державних реєстрів, які підтверджують права на об'єкт нематеріального активу;
- акт приймання-передачі прав на об'єкти нематеріального активу;
- інші документи, пов'язані з ідентифікацією прав на об'єкти нематеріального активу.

Майнові цінності залежно від економічної форми, якої набуває майно у процесі здійснення підприємницької діяльності, можуть належати до основних фондів, оборотних засобів, коштів, товарів.

Основними фондами виробничого і невиробничого призначення є будинки, споруди, машини та устаткування, обладнання, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, господарський інвентар та інше майно тривалого використання, що віднесено законодавством до основних фондів.

Оборотними засобами є сировина, паливо, матеріали, малоцінні предмети та предмети, що швидко зношуються, інше майно виробничого і невиробничого призначення, що віднесено законодавством до оборотних засобів.

Коштами у складі майна суб'єктів господарювання є гроші у національній та іноземній валюті, призначені для здійснення товарних відносин цих суб'єктів з іншими суб'єктами, а також фінансових відносин відповідно до законодавства.

Під товарами у складі майна суб'єктів господарювання визнаються вироблена продукція (товарні запаси), виконані роботи та послуги.

Особливим видом майна суб'єктів господарювання є цінні папери – документи установленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошове або інше майнове право, визначають взаємовідносини емітента

цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та передбачають виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам.

Джерелами формування майна суб'єктів господарювання підприємства, відповідно до ст. 140 ГК України, є: грошові та матеріальні внески засновників (як правило, є джерелом формування статутного капіталу); доходи від реалізації продукції (робіт, послуг); доходи від цінних паперів; капітальні вкладання і дотації з бюджетів; надходження від продажу (здавання в оренду) майнових об'єктів (комплексів), що належать їм, придбання майна інших суб'єктів; кредити банків та інших кредиторів; безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій і громадян; інші джерела, не заборонені законом (недержавні капітальні вкладення, надходження від здачі нерухомості в оренду, кредити банків та інших кредиторів, безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій та громадян).

Доходи від реалізації продукції (робіт, послуг) є основним джерелом формування майна суб'єктів підприємництва після їх утворення.

3 Правовий статус майна громадянина-підприємця

Фізична особа-підприємець не є окремим учасником цивільно-правових відносин. Це лише статус фізичної особи громадянина, який він набуває після державної реєстрації суб'єктом підприємницької діяльності. Водночас поняття фізична особа-підприємець є більш вузьким, ніж поняття фізична особа, та використовується лише у господарських відносинах суб'єктів господарювання.

У процесі здійснення підприємницької діяльності громадянин-підприємець відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном, що належить йому на праві приватної власності, а не тільки тим, що використовується у господарській діяльності.

У разі банкрутства громадянина-підприємця до складу ліквідаційної маси не включається тільки те майно, на яке відповідно до переліку, зазначеному у Додатку до Закону України від 02.06.2016 № 1404-VIII «Про виконавче провадження», не може бути звернено стягнення. Йдеться про стягнення за виконавчими документами не може бути звернено на таке майно, що належить боржникові-фізичній особі на праві власності або є його часткою у спільній власності, необхідне для боржника, членів його сім'ї та осіб, які перебувають на його утриманні (крім майна та речей, що належать до предметів мистецтва, колекціонування та антикваріату, дорогоцінних металів та дорогоцінного, напівдорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення в сировині, необробленому та обробленому вигляді (виробах).

Самостійність суб'єктів підприємницької діяльності поділяють на майнову і господарську. Майнова самостійність означає наявність у підприємця певного майна, яке складає економічну основу його діяльності господарська – можливість ухвалення самостійних рішень у процесі здійснення підприємницької діяльності. Громадянин-підприємець самостійно діє на товарному ринку, вступаючи у господарські відносини, набуваючи водночас відповідних прав та обов'язків. Ініціативність і самостійність підприємництва нормативно закріплені у принципах підприємницької діяльності: вільний вибір підприємцем видів підприємницької діяльності; самостійне формування підприємцем програми діяльності, вибір поставальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежене законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону; вільний найм підприємцем працівників тощо. Тобто, з одного боку, підприємницька діяльність громадян проголошена як самостійна та ініціативна, і тому логічно, що під час укладення приватним підприємцем комерційних угод не потрібно згоди іншого з подружжя, з

іншого боку, сімейне законодавство України не передбачає таких винятків з правового режиму спільної сумісної власності подружжя.

Відповідно до ст.ст. 61, 62, 65 СК України розпоряджатися майном та грошовими коштами, набутими подружжям за час шлюбу, дружина та чоловік повинні за взаємною згодою. Під час укладення договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Дружина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового.

Закон поширює на фізичних осіб-підприємців правовий режим, аналогічний до режиму юридичних осіб, що здійснюють підприємницьку діяльність. Зокрема, на фізичних осіб-підприємців в тій частині, що стосується здійснення ними підприємницької діяльності, поширюються положення ГК України, наприклад, щодо господарсько-правової відповідальності суб'єкта господарювання. Однак із встановленого правила можливі винятки, що передбачені законодавством або випливають із суті відносин. За порушення договірних зобов'язань, кредитно-розрахункової та податкової дисципліни, вимог до якості продукції та інших загальних правил здійснення господарської діяльності громадянин як суб'єкт підприємницької діяльності, відповідно до п. 7 ст. 128 ГК України, самостійно несе відповідальність за своїми зобов'язаннями майном, яке належить йому на праві приватної власності, за виключенням майна, на яке відповідно до закону не може бути звернено стягнення.

Отже, майнова відповідальність фізичної особи-підприємця перед третіми особами за зобов'язаннями, пов'язаними зі здійсненням ним підприємницької діяльності, виявляється «більшою» порівняно з іншими суб'єктами господарювання.

4 Правовий режим майна юридичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності

Майно підприємства становлять виробничі та невиробничі фонди, а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі підприємства.

За загальним правилом, склад і порядок використання майна підприємства визначається його власником, який одноосібно або спільно з іншими власниками на основі належного йому майна засновує підприємство, закріплюючи за ним це майно на праві власності або на праві господарського відання.

Господарське товариство як суб'єкт підприємництва утворюється на майновій основі, що формується з вкладів засновників у його статутний (складений) капітал.

Відповідно до Закону України від 19.09.1991 № 1576-ХІІ «Про господарські товариства», товариство є власником:

- майна, переданого йому учасниками у власність як вклад до статутного (складеного) капіталу;
- продукції, виробленої товариством внаслідок господарської діяльності;
- одержаних доходів;
- іншого майна, набутого на підставах, не заборонених законом.

Ризик випадкової загибелі або пошкодження майна, що є власністю товариства або передане йому в користування, несе товариство, якщо інше не передбачено установчими документами.

Усе це майно належить господарському товариству на праві власності (як виняток становить майно, передане товариству на праві користування). Засновники господарського товариства з моменту передачі йому майнових внесків перестають бути їх власниками. Оскільки замість права власності на таке майно набувають корпоративних прав, що надають можливість брати участь в управлінні товариством, у розподілі його прибутку, а в разі

ліквідації – брати участь у розподілі майна та коштів товариства (після задоволення вимог кредиторів) пропорційно своєму вкладу до статутного капіталу. Корпоративні права можуть передбачатися й інші елементи, що передбачені законом, установчими та внутрішніми документами товариства.

Унесення кожним засновником господарського товариства свого вкладу (якщо таких засновників два і більше) призводить до об'єднання їх майна в єдине ціле. Так формується майно господарського товариства, а також його статутний/ складений капітал, який складається з вартості вкладів засновників.

Вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом.

Грошова оцінка вкладу учасника господарського товариства здійснюється за згодою учасників товариства, а у випадках, встановлених законом, вона підлягає незалежній експертній перевірці.

Законодавством встановлено вимоги щодо відповідного майнового стану засновників господарських товариств. Підтвердження адекватного майнового стану засновників набуває особливого значення для кредиторів персональних товариств, оскільки кредитори, претендуючи на повне покриття боргу товариства, можуть розраховувати не лише на майно товариства, а й на сукупність майна, що належить на праві власності його учасників з повною відповідальністю.

Забороняється використовувати для формування статутного (складеного) капіталу господарського товариства бюджетні кошти, кошти, одержані в кредит та під заставу, векселі, майно державних (комунальних) підприємств, яке відповідно до закону (рішення органу місцевого самоврядування) не підлягає приватизації, та майно, що перебуває в оперативному управлінні бюджетних установ, якщо інше не передбачено законом.

Внесення кожним учасником господарського товариства свого вкладу (якщо таких учасників два і більше) призводить до об'єднання їхнього майна в єдине ціле. Таким способом формується майно господарського товариства, а також його статутний/складений капітал, який складається з вартості вкладів учасників. Ці два поняття існують паралельно вже на етапі створення господарського товариства, і спочатку статутний капітал становить вартість майна, що вноситься учасниками (якщо це не кошти), та/або суму грошових вкладів.

Згідно зі ст. 87 ГК України статутний капітал товариства становить сума вкладів засновників та учасників господарського товариства. Розмір статутного капіталу є номінальною величиною, яка фіксується в його установчому документі та є постійною величиною до моменту її зміни в установленому порядку.

Варто зазначити, що законодавець встановлює вимоги лише щодо мінімального розміру статутного капіталу акціонерного товариства.

Матеріальною і фінансовою основою господарської діяльності кооперативу, як відомо, є його майно, яке має особливий правовий режим.

Відповідно до ст. 19 Закону України від 10.07.2003 № 1087-IV «Про кооперацію», джерелами формування майна кооперативу є:

- 1) вступні, членські та цільові внески його членів, паї та додаткові паї;
- 2) майно, добровільно передане кооперативу його членами;
- 3) кошти, що надходять від провадження господарської діяльності;
- 4) кошти, що надходять від створених кооперативом підприємств, установ, організацій;
- 5) грошові та майнові пожертвування, благодійні внески, гранти, безоплатна технічна допомога юридичних і фізичних осіб, зокрема й іноземних;
- 6) інші надходження, не заборонені законодавством.

Кооператив є власником будівель, споруд, грошових і майнових внесків його членів, виготовленої продукції, доходів, одержаних від її

реалізації та провадження іншої передбаченої статутом діяльності, а також іншого майна, придбаного на підставах, не заборонених законом. Володіння, користування та розпорядження майном кооперативу здійснюють органи управління кооперативу відповідно до їх компетенції, визначеної статутом кооперативу.

Тема 4 ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ПРИПИНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

План

1. Поняття та підстави припинення підприємницької діяльності.
2. Ліквідація та реорганізація суб'єктів підприємництва.
3. Банкрутство суб'єктів підприємницької діяльності.

1 Поняття та підстави припинення підприємницької діяльності

Серед основних нормативних актів, які регулюють підстави, порядок і момент припинення суб'єктів господарювання, необхідно назвати ЦК України та ГК України, Закон України «Про господарські товариства», Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» і Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Інші нормативні акти визначають особливості припинення господарської діяльності окремих суб'єктів комерційних чи некомерційних відносин.

Поняття припинення діяльності суб'єкта господарювання відсутнє в законодавстві України. Проте в доктринальному розумінні припиненням вважаються юридичні умови, за яких суб'єкти господарювання втрачають право провадити господарську діяльність і, відповідно, втрачають підприємницьку правосуб'єктність із моменту внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру.

Поняття і, що не менш важливо, момент припинення юридичної особи – суб'єкта здійснення господарської діяльності визначаються

цивільним та господарським законодавством. Зокрема, ст. 104 ЦК України вказує, що юридична особа припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам – правонаступникам (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або в результаті ліквідації. Моментом припинення юридичної особи є дата внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру. Аналогічні положення закріплені в ст. 59 ГК України, в ст. 33 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» та в ст. 19 Закону України «Про господарські товариства». Таким чином, закон закріплює дві форми припинення юридичної особи: реорганізацію та ліквідацію.

Правові підстави, поняття і наслідки реорганізації господарської організації передбачено статтями 106 – 109 ЦК України, ст. 59 ГК України. Основні положення щодо порядку та наслідків ліквідації визначено статтями 110 – 112 ЦК України та ст. 60 ГК України і нормами спеціальних правових актів.

За ініціатором припинення господарської діяльності розрізняються два види припинення – добровільне та примусове.

Добровільним вважається таке припинення господарської діяльності, яке здійснюється з ініціативи самого суб'єкта господарювання, власника (власників чи уповноважених ними органів) його майна. Юридичні підстави добровільного припинення господарської діяльності:

1) рішення власника (власників чи уповноважених ними органів), інших осіб – засновників суб'єкта господарювання чи їх правонаступників про припинення господарської діяльності;

2) досягнення мети, заради якої було засновано господарську діяльність;

3) закінчення строку, на який засновувалася господарська діяльність;

4) визнання суб'єкта господарювання банкрутом за його заявою;

5) інші випадки, передбачені установчими документами.

Примусове припинення господарської діяльності здійснюється з ініціативи інших осіб: органів держави, що здійснюють контроль за провадженням господарювання, кредиторів суб'єкта господарської діяльності тощо. Чинним законодавством України передбачено підстави примусового припинення юридичних осіб, серед яких варто виокремити:

1) рішення суду щодо припинення юридичної особи, що не пов'язане з банкрутством юридичної особи:

– у зв'язку з визнанням судом недійсною державної реєстрації юридичної особи через допущені під час її створення порушення, які не можна усунути (така вимога може бути пред'явлена до суду органом, що здійснює державну реєстрацію, учасником юридичної особи, а щодо АТ – також НКЦПФР);

– провадженням нею діяльності, що суперечить установчим документам, або такої, що заборонена законом;

– невідповідністю мінімального розміру статутного капіталу юридичної особи вимогам закону;

– неподанням протягом року органам державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до закону;

– наявністю в Єдиному державному реєстрі запису про відсутність юридичної особи за вказаним її місцезнаходженням;

2) рішення відповідних органів державної влади (дана підстава визначена ст. 106 ЦК України);

3) у випадках, визначених законом, юридична особа також припиняється в порядку, встановленому Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», за заявою кредиторів.

Галузеві нормативні акти передбачають відповідні спеціальні підстави припинення господарської діяльності шляхом реорганізації чи ліквідації:

1) ст. 83 Закону України «Про господарські товариства» визначає особливості припинення командитного товариства, оскільки, крім підстав, зазначених у ст. 19 цього Закону, воно припиняється також у разі вибуття всіх учасників з повною відповідальністю. Командитне товариство, у свою чергу, ліквідується в разі вибуття усіх вкладників;

2) у Законі України «Про банки і банківську діяльність» особливостям реорганізації банку взагалі присвячена окрема глава, і безпосередньо ст. 26 визначає такі способи реорганізації банку: реорганізація за рішенням власників банку, а в разі призначення тимчасової адміністрації – за рішенням НБУ або тимчасового адміністратора, погодженим з НБУ. І хоча даний Закон стосовно способів припинення банку співпадає із ЦК України та ГК України, натомість ст. 26 вказує, що у разі реорганізації банку шляхом перетворення до таких правовідносин не застосовуються норми законодавства щодо припинення юридичної особи, і під час проведення реорганізації банку шляхом перетворення кредитори не мають права вимагати від банку припинення чи дострокового виконання зобов'язання. Особливі ж підстави і порядок ліквідації банків визначаються нормами статей 87, 88 глави 16 зазначеного Закону;

3) спеціальні положення містять також норми ст. 43 Закону України «Про страхування», ст. 21 Закону України «Про товарну біржу». В свою чергу, Закон України «Про фермерське господарство» у ст. 35 визначає такі підстави для припинення діяльності фермерського господарства, як: реорганізація фермерського господарства; ліквідація фермерського господарства; визнання фермерського господарства неплатоспроможним (банкрутом) чи ситуація, коли не залишається жодного члена фермерського господарства або спадкоємця, який бажає продовжити діяльність господарства.

Потрібно додати, що ГК України, визначаючи порядок припинення комерційної господарської діяльності, окремо регламентує підстави припинення саме такої підприємницької діяльності. Так, у ст. 51 ГК України

вказано, що підприємницька діяльність припиняється: 1) з власної ініціативи підприємця; 2) у разі закінчення строку дії ліцензії; 3) у разі припинення існування підприємця; 4) на підставі рішення суду у випадках, передбачених ГК України та іншими законами.

Що стосується підстав припинення фізичних осіб – підприємців, то згідно із нормою ст. 46 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» державна реєстрація припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця проводиться у разі: 1) прийняття фізичною особою – підприємцем рішення про припинення підприємницької діяльності; 2) смерті фізичної особи – підприємця; 3) постановлення судового рішення про оголошення фізичної особи померлою або визнання безвісно відсутньою; 4) постановлення судового рішення про визнання фізичної особи, яка є підприємцем, недієздатною або про обмеження її цивільної дієздатності; 5) постановлення судового рішення про припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця.

Зі свого боку, підставами для постановлення судового рішення про припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця є такі: визнання фізичної особи – підприємця банкрутом; провадження нею підприємницької діяльності, що заборонена законом; неподання протягом року органам державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до закону; наявність в Єдиному державному реєстрі запису про відсутність фізичної особи – підприємця за зазначеним місцем проживання.

2 Ліквідація та реорганізація суб'єктів підприємництва

Припинення діяльності суб'єкта господарювання здійснюється шляхом його **реорганізації** (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації (за рішенням власника або суду).

У разі злиття суб'єктів господарювання усі майнові права та обов'язки кожного з них переходять до суб'єкта господарювання, що утворений внаслідок злиття. У разі приєднання одного або кількох суб'єктів господарювання до іншого суб'єкта господарювання до цього останнього переходять усі майнові права та обов'язки приєднаних суб'єктів господарювання. У разі поділу суб'єкта господарювання усі його майнові права і обов'язки переходять за роздільним актом (балансом) у відповідних частках до кожного з нових суб'єктів господарювання, що утворені внаслідок цього поділу. У разі виділення одного або кількох нових суб'єктів господарювання до кожного з них переходять за роздільним актом (балансом) у відповідних частках майнові права і обов'язки реорганізованого суб'єкта. У разі перетворення одного суб'єкта господарювання в інший до новоутвореного суб'єкта господарювання переходять усі майнові права і обов'язки попереднього суб'єкта господарювання.

Суб'єкт господарювання ліквідується:

- за ініціативою власника (власників) чи уповноважених ним органів, за рішенням інших осіб – засновників суб'єкта господарювання чи їх правонаступників;
- у зв'язку із закінченням строку, на який він створювався, чи в разі досягнення мети, заради якої його було створено;
- у разі закінчення строку дії ліцензії;
- у разі припинення існування підприємця;
- у разі визнання його в установленому порядку банкрутом (крім випадків, передбачених законом);
- у разі скасування його державної реєстрації або за рішенням суду (здійснення діяльності, що суперечить закону чи установчим документам, неподання протягом року податкових декларацій, документів фінансової звітності, відсутність за вказаним її місцезнаходженням та ін.).

Прийняття рішення про ліквідацію підприємства – важливий крок для його власника, адже реалізація цього кроку потребує здійснення повного

аналізу господарської діяльності підприємства, звільнення всіх працівників та проведення остаточних розрахунків з кредиторами.

Учасники, суд або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної або фізичної особи, зобов'язані **протягом трьох робочих днів з дати прийняття рішення письмово повідомити орган, що здійснює державну реєстрацію [16].**

Власники, суд або орган, що прийняв рішення про припинення призначають комісію з припинення суб'єкта господарювання (комісію з реорганізації, ліквідаційну комісію), голову комісії або ліквідатора. Ліквідацію суб'єкта господарювання може бути також покладено на орган управління суб'єкта, що ліквідується. Ліквідаційна комісія вміщує в друкованих органах повідомлення про ліквідацію суб'єкта та про порядок і строки заявлення кредиторами претензій, а явних (відомих) кредиторів повідомляє персонально у письмовій формі. Одночасно ліквідаційна комісія вживає необхідних заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості суб'єкта господарювання, який ліквідується. Строк заявлення кредиторами своїх вимог не може становити менше двох і більше шести місяців з дня опублікування повідомлення про рішення щодо припинення. Кожна окрема вимога кредитора (зокрема щодо сплати податків, зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових коштів до Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування) розглядається, після чого приймається відповідне рішення, яке надсилається кредитору не пізніше тридцяти днів з дня отримання юридичною особою, що припиняється, відповідної вимоги кредитора.

Ліквідаційна комісія оцінює наявне майно суб'єкта господарювання, який ліквідується, і розраховується з кредиторами, складає ліквідаційний баланс та подає його власнику або органу, який призначив ліквідаційну комісію. Достовірність та повнота ліквідаційного балансу повинні бути перевірені у встановленому законодавством порядку з обов'язковою

перевіркою органом державної податкової служби, у якому перебуває на обліку суб'єкт господарювання.

Претензії кредиторів до суб'єкта господарювання, що ліквідується, задовольняються з майна цього суб'єкта. У разі ліквідації платоспроможного суб'єкта господарювання вимоги його кредиторів задовольняються в порядку черговості, встановленої Цивільним кодексом України. У разі визнання суб'єкта господарювання банкрутом вимоги його кредиторів задовольняються у порядку черговості, встановленої Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Претензії, що не задоволені через відсутність майна суб'єкта господарювання, претензії, які не визнані ліквідаційною комісією, якщо їх заявники у місячний строк після одержання повідомлення про повне або часткове відхилення претензії не звернуться до суду з відповідним позовом, а також претензії, у задоволенні яких за рішенням суду кредиторів відмовлено, вважаються погашеними. Майно, що залишилося після задоволення претензій кредиторів, використовується за вказівкою власника.

У разі ліквідації господарського товариства кошти, що залишилися після розрахунків з кредиторами, розподіляються між учасниками товариства в порядку і на умовах, передбачених законом про господарські товариства та установчими документами товариства, у шестимісячний строк після опублікування інформації про його ліквідацію. Майно, передане товариству його засновниками або учасниками у користування, повертається у натуральній формі без винагороди.

Суб'єкт господарювання вважається ліквідованим з дня внесення до державного реєстру запису про припинення його діяльності. Такий запис вноситься лише після затвердження ліквідаційного балансу та подання головою ліквідаційної комісії або уповноваженою ним особою документів (реєстраційна картка, довідка податкової служби, Пенсійного фонду та ін.) для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи або припинення діяльності фізичною особою – підприємцем у порядку,

визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців».

Оголошення про реорганізацію чи ліквідацію господарської організації або припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця протягом десяти робочих днів з дня внесення відповідного запису до зазначеного реєстру підлягає опублікуванню у виданні спеціально уповноваженого органу з питань державної реєстрації, в якому зазначаються відомості з єдиного державного реєстру.

Реструктуризація підприємства – здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу, зміни форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню, конкурентоспроможності підприємства, підвищенню ефективності виробництва.

Основні завдання реструктуризації підприємства:

- забезпечити виживання на певний час;
- відновити конкурентоспроможність на тривалу перспективу.

Відповідно розрізняють форми реструктуризації: оперативна, стратегічна [73].

Оперативна реструктуризація підприємства звичайно здійснюється протягом 3-4 місяців і передбачає істотне поліпшення його діяльності, яке досягається проведенням комплексу таких оперативних заходів:

- створенням або виокремленням нових структурних підрозділів;
- зменшенням дебіторської заборгованості;
- зменшенням величини оборотних фондів через виявлення і реалізацію зайвих матеріальних запасів;
- скороченням обсягу основних фондів;
- відмовою від пайової участі в інших підприємствах;
- припиненням вкладення неефективних інвестицій, окрім життєво необхідних для підприємства.

Стратегічна реструктуризація підприємства спрямована на забезпечення тривалої конкурентоспроможності шляхом, перепрофілювання, істотної зміни виробничої та управлінської структури, матеріально-технічної бази, злиття з іншим підприємством тощо.

За напрямками діяльності виокремлюють такі види реструктуризації: управлінська, технічна, економічна, фінансова, організаційно-правова.

Управлінська реструктуризація пов'язана з підготовкою та перепідготовкою персоналу з орієнтацією на сучасну маркетингову, інноваційну і технічну політику. Технічна реструктуризація орієнтується на забезпечення необхідного рівня виробничого потенціалу, технології «ноу-хау». Економічна реструктуризація має забезпечувати необхідний рівень рентабельності діяльності. Це потребує досягнення певного рівня поточних і капітальних витрат, гнучкого ціноутворення та достатнього обсягу продажу. Фінансова реструктуризація означає досягнення суб'єктом господарювання такої структури балансу, коли показники ліквідності та платоспроможності задовольняють вимоги ринку, не існує проблем з погашенням боргових зобов'язань. Організаційно-правова реструктуризація передбачає зміни в організаційній структурі суб'єкта господарювання, зміну власників, організаційно-правової форми.

Оцінка ефективності проектів реструктуризації здійснюється за очікуваними результатами поліпшення соціально-економічного та екологічного стану підприємства.

3 Банкрутство суб'єктів підприємницької діяльності

Банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Процедура банкрутства може бути розпочата (порушується справа про банкрутство) лише у випадку, якщо безспірні вимоги кредиторів до боржника в сукупності складають не менше 300 мінімальних заробітних

плат, які не можуть бути задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку, якщо інше не передбачено чинним законом.

Формальною підставою для порушення справи про банкрутство є письмова заява будь-кого з кредиторів або самого боржника до господарського суду.

Банкрутство є досить тривалою і складною процедурою, і до боржника можуть застосовуватися спеціальні процедури – позасудові засоби запобігання банкрутству – домовленість боржника та кредиторів про узгодження умов продовження його діяльності або добровільної самоліквідації, досудова санація, спеціальне управління його майном, мирова угода та примусова ліквідація.

Мирова угода – це домовленість між боржником та кредитором (групою кредиторів) про відстрочку та (або) розстрочення платежів, або припинення зобов'язання за згодою сторін.

Процедура банкрутства, провадження у справах про банкрутство починається поданням відповідної заяви про це боржником або кредитором письмово до Господарського суду.

Боржник зобов'язаний звернутися до господарського суду в місячний термін з такою заявою у випадках:

1. Якщо задоволення вимог кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами.

2. Орган боржника, уповноважений приймати рішення про ліквідацію боржника, прийняв рішення про звернення до суду з заявою про порушення справи про банкрутство.

3. При ліквідації боржника не за процедурою банкрутства встановлено неможливість боржника задовольнити повністю вимоги кредиторів.

Якщо заява подається кредитором, боржнику передаються копії заяви і доданих до неї документів. Не пізніше 5 днів з моменту надходження заяви

суддя виносить та надсилає сторонам та державному органу з питань банкрутства ухвалу про порушення провадження у справі про банкрутство. В ній також вказується про ведення процедури розпорядження майном боржника, про призначення розпорядника майна, дату проведення підготовчого засідання суду (не пізніше, ніж на 30-й день з дня прийняття заяви), про введення мораторію на задоволення вимог кредиторів. Але суддя може також прийняти рішення про відмову у прийнятті заяви чи про її повернення.

До підготовчого засідання боржник зобов'язаний подати до суду та заявнику відзив на подану заяву.

У підготовчому засіданні суддя оцінює подані документи, заслуховує пояснення сторін та розглядає обґрунтованість заперечень боржника. З метою виявлення всіх кредиторів та санаторів за результатами засідання суд виносить ухвалу щодо зобов'язання боржника подати до офіційних друкованих органів у 10-денний строк за свій рахунок оголошення про порушення справи про банкрутство.

Крім того, суд визначає:

- розмір вимог кредиторів;
- дату складання розпорядником майна реєстру вимог кредиторів (не пізніше 2 місяців та 10 днів з дати проведення підготовчого засідання);
- дату наступного засідання суду (не пізніше 3 місяців та 10 днів з дати проведення підготовчого засідання);
- дату проведення перших загальних зборів кредиторів (не пізніше 3 місяців та 10 днів з дати проведення підготовчого засідання);
- дату засідання суду, на якому буде винесено ухвалу про санацію боржника або про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, або про припинення провадження у справі про банкрутство (не пізніше 6 місяців з дати проведення підготовчого засідання).

Санація розглядається як запобіжний засіб щодо банкрутства.

Санація – це система заходів, що здійснюється під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнання боржника банкрутом та його ліквідації, які спрямовані на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та (або) зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника.

У місячний термін з моменту опублікування оголошення про банкрутство кредитори та санатори звертаються з відповідними заявами до суду та до розпорядника майна.

Господарський суд за клопотанням комітету кредиторів виносить ухвалу про проведення санації (строк санації не більше 12 місяців, але може продовжуватися ще на 6 місяців чи скорочуватися) та призначення керуючого санацією. Керуючий санацією в 3-місячний термін з дня прийняття рішення про санацію зобов'язаний подати комітету кредиторів для схвалення план санації боржника.

Комітет кредиторів скликається в 4-місячний термін з дня винесення ухвали про санацію, розглядає план санації і може прийняти одне з рішень:

- схвалити план і подати його на затвердження Господарському суду;
- відхилити план санації і звернутися до Господарського суду з клопотанням про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури;
- відхилити план санації і звернутися до суду з клопотанням про звільнення керуючого санацією та призначення нового керуючого санацією.

Господарський суд затверджує план санації, про що виноситься ухвала. Якщо план санації не подається до суду протягом 6 місяців з дня винесення ухвали про санацію, суд може прийняти рішення про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури.

За 15 днів до закінчення санації чи за наявності підстав для дострокового припинення санації керуючий санацією зобов'язаний надати

зборам кредиторів письмовий звіт і повідомити про час і місце проведення зборів (не пізніше 10 днів після закінчення процедури санації).

За результатами розгляду звіту збори приймають одне з рішень:

- 1) про виконання плану санації, закінчення процедури санації та відновлення платоспроможності боржника;
- 2) про звернення до суду з клопотанням про дострокове припинення санації у зв'язку з відновленням платоспроможності боржника;
- 3) про звернення до суду з клопотанням про продовження процедури санації;
- 4) про звернення до суду з клопотанням про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури;
- 5) про укладання мирової угоди.

Якщо зборами не прийнято жодне з цих рішень чи рішення не подано до суду протягом 15 днів з дня закінчення санації, суд розглядає питання про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, про що виноситься постанова господарського суду.

Ліквідаційна процедура має за мету припинення діяльності суб'єкта підприємницької діяльності, визнаного судом банкрутом з метою здійснення заходів щодо задоволення визнаних судом вимог кредиторів шляхом продажу його майна (строк – 12 місяців і може продовжуватись ще на 6 місяців). З цього дня припиняється повноваження органів управління банкрута та призначається ліквідатор, який в 5-денний строк з дня прийняття постанови про визнання боржника банкрутом здійснює опублікування цих відомостей в офіційних друкованих засобах.

Ліквідатор може виставити на відкриті торги майно банкрута, якщо інше не встановлено комітетом кредиторів. Після завершення розрахунків з кредиторами ліквідатор подає до суду звіт та ліквідаційний баланс. Господарський суд після заслуховування звіту і думки членів комітету кредиторів виносить ухвалу про затвердження звіту та балансу. Якщо майна не залишилося, суд виносить ухвалу про ліквідацію банкрута, про що

повідомляє відповідні органи. Якщо майно залишилося, особа вважається такою, що не має боргів і може продовжувати діяльність.

Тема 5 ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

План

1. Поняття та значення ліцензування.
2. Порядок видачі та анулювання ліцензій.
3. Ліцензійні умови: контроль за дотриманням та відповідальність за порушення.
4. Стандартизація та сертифікація

1 Поняття та значення ліцензування

Ліцензування – це видача, переоформлення та анулювання ліцензій, ведення ліцензійних справ, контроль за додержанням ліцензійних умов, видача розпоряджень про усунення порушень ліцензійних угод, а також умови видачі розпоряджень про усунення порушень законодавства в сфері ліцензування.

Ліцензування провадиться для такого:

1. Забезпечення рівності прав і законних інтересів усіх суб'єктів господарювання.
2. Захист прав, законних інтересів, життя та здоров'я громадян
3. Захист навколишнього природного середовища.
4. Забезпечення безпеки держави
5. Установлення єдиного порядку ліцензування певних видів господарської діяльності.
6. Установлення єдиного переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню.

Ліцензія є єдиним документом дозвільного характеру, який дає право на зайняття певним видом господарської діяльності, що відповідно до законодавства України підлягає обмеженню.

В ліцензії зазначається найменування органу ліцензування, що піддаються ліцензії, види господарської діяльності, на право провадження якого видається ліцензія, найменування ЮО (або ПБ ФОП), ідентифікаційні код ЮО (ідентифікаційний номер ФО платника податків), місцезнаходження ЮО (місце проживання ФОП), дата прийняття рішення про видачу ліцензії, номер цього рішення, строк дії ліцензії, ПБ, посада особи, яка підписала ліцензію, дата видачі ліцензії, наявність додатку.

Ліцензія підписується керівником органу ліцензування, або його заступником та засвідчується печаткою цього органу. На сьогоднішній день ліцензуванню підлягають 87 видів господарської діяльності, зокрема:

1. Пошук, розвиток та видобування корисних копалин.
2. Виробництво зброї.
3. Виробництво вибухових матеріалів.
4. Виробництво особливо небезпечних хімічних речовин.
5. Видобуток і виробництво дорогоцінних металів.
6. Виробництво лікарських засобів, медикаментів, оптова та роздрібна торгівля ними.
7. Виробництво пестицидів та агрохімікатів.
8. Розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації для каналів зв'язку, інших засобів для власного отримання інформації і т.д.

В Україні існує 42 органи ліцензування, вони затверджені Постановою КМУ від 14.11.2000. Наприклад, Мінекономрозвитку здійснює ліцензування діяльності експорту та імпорту дисків для лазерних систем зчитування; Державний департамент з питань банкрутства ліцензує діяльність арбітражних повірених, а також розпорядників майна, керуючих санацією та ін.; Мінтранс ліцензує посередництво у працевлаштуванні за кордоном; Держмитслужба ліцензує посередницьку діяльність митного брокера та митного перевізника; Державна комісія з регулювання ринку фінансових послуг ліцензує страхову діяльність; Мін'юст ліцензує збирання,

оброблення, зберігання, захист, використання інформації, яка складає кредитну історію.

Суб'єкт господарювання, який має намір провадити певний вид господарської діяльності, що ліцензується, зобов'язаний особисто, або через уповноважений ним орган чи особу, звернутися до відповідного органу ліцензування із заявою встановленого зразка про видачу ліцензії.

Ця заява повинна містити:

1. Відомості про особу господарювання.
2. Вид господарської діяльності, на провадження якого заявник має намір отримати ліцензію.

До цієї заяви повинні бути додані:

1. Копія свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності, засвідчені нотаріально або органом, який видав.
2. Копія заяви з описом.

Орган ліцензування приймає рішення про видачу ліцензії, або про відмову в її видачі у строк не пізніше, ніж 10 робочих днів з дати надходження заяви і документів, що додаються до цієї заяви.

Повідомлення про видачу ліцензії або про відмову у видачі, повинно бути надіслано заявнику у письмовій формі протягом трьох робочих днів з моменту прийняття рішення.

Якщо прийнято рішення про відмову у видачі ліцензії, то необхідно зазначити підстави цієї відмови.

2 Порядок видачі та анулювання ліцензії

Ліцензія повинна бути оформлена не пізніше трьох робочих днів з дня надходження документа, що підтверджує внесення плати за видачу ліцензії.

Розмір збору за видачу ліцензії встановлюється постановами КМУ для кожного з видів ліцензії окремо. Про встановлення розміру плати збору за видачу ліцензії від 2005 року.

Строк виду ліцензії на провадження певного виду господарської діяльності не може бути меншим за три роки.

Господарська діяльність на підставі ліцензії, що видана органом ліцензування, яким є центральним органом виконавчої влади, здійснюється на всій території України. Якщо місцевим органом виконавчої влади – на території певної адміністративно-територіальної одиниці.

Якщо суб'єкту господарювання необхідно видати копію ліцензії, то збір за цю видачу встановлюється у розмірі 1 нмдг.

Якщо особа після закінчення строку ліцензії має бажання проводити цей вид господарської діяльності, який підлягає ліцензуванню, то особа повинна отримати нову ліцензію.

За видачу ліцензії справляється плата, після видачі ліцензії.

Переоформлення ліцензії

Підстави для переоформлення ліцензії :

1. Зміна найменування ЮО або зміна ПІБ ФОП.
2. Зміна місцезнаходження ЮО або місця проживання ФОП.
3. Зміни, пов'язані з провадження ліцензіатом певного виду господарської діяльності.

Якщо виникають підстави для переоформлення ліцензії, то ліцензіат зобов'язаний протягом 10 робочих днів подати органу ліцензування заяву про переоформлення ліцензії разом з тією ліцензією, що підлягає переоформленню, разом з відповідними копіями документів.

Орган ліцензування протягом трьох робочих днів зобов'язаний видати переоформлену на новому бланку ліцензію з урахуванням тих змін, що були зазначені в заяві про переоформлення ліцензії.

Строк дії переоформленої ліцензії не може перевищувати строку дії зазначеної ліцензії, що переоформляється.

За переоформлення ліцензії справляється плата у розмірі 5 нмдг.

Непереоформлена у встановлений строк ліцензія є недійсною.

Анулювання ліцензії

Підстави для анулювання ліцензії:

1. Заява ліцензіата про анулювання ліцензії.
2. Акт про повторне порушення ліцензіатом ліцензійних умов.
3. Рішення про скасування державної реєстрації суб'єкта господарювання.
4. Нотаріально засвідчена копія свідоцтва про смерть ФОП.
5. Акт про виявлення недостовірних відомосте у документах, поданих суб'єктом господарювання для одержання ліцензії.
6. Акт про встановлення факту передачі ліцензії або її копії іншій ЮО або ФО для провадження господарської діяльності.
7. Акт про встановлення факту неподання у встановлений строк повідомлення про зміну даних, зазначених в документах, що додавалися до заяви про видачу ліцензії.
8. Акт про невиконання розпорядження про усунення порушень ліцензійних угод.
9. Неможливість ліцензіатом забезпечити виконання ліцензійних умов, встановлених для певного виду господарської діяльності.
10. Акт про відмову ліцензіата проведення перевірки органом ліцензування або спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування.

Орган ліцензування приймає рішення про анулювання ліцензії протягом 10 робочих днів з дати встановлення підстав для анулювання ліцензії, яке вручається або надсилається ліцензіатом із зазначенням підстав анулювання не пізніше 3 робочих днів з дати прийняття такого рішення.

Рішення про анулювання ліцензії набирає чинності через 10 днів з дати його прийняття.

3 Ліцензійні умови: контроль за дотриманням та відповідальність за порушення

Ліцензійні умови є нормативно-правовим актом, положення якого встановлюють кваліфікаційні, організаційні, технологічні та інші вимоги для провадження певного виду господарської діяльності.

Суб'єкт господарювання зобов'язаний провадити перелік господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, відповідно до встановлених для цього виду діяльності ліцензійних умов.

У ліцензійній угоді щодо видів господарської діяльності, для провадження яких необхідні спеціальні знання, включаються кваліфікаційні вимоги до працівників суб'єктів господарювання (ЮО та до ФОП).

У разі, якщо для провадження певних видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, необхідні особливі вимоги щодо будівель, приміщень, обладнання, інших технічних засобів, такі вимоги включаються до ліцензійних умов.

Ліцензійні умови та порядок контролю за їх дотриманням затверджуються спеціальним наказом спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування та органу ліцензування (наприклад, Міносвіти затвердило ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері вищої освіти).

4 Стандартизація та сертифікація продукції

Сертифікація – це процедура, за допомогою якою визнаний у встановленому порядку орган документально засвідчує відповідність продукції, систем якості, систем управління якістю, встановленим законодавством вимогам.

Сертифікація продукції здійснюється уповноваженими на те органами з сертифікації. Державний орган, який контролює питання, пов'язані з «технічним регулюванням» господарської діяльності є Державний комітет з стандартизації, метрології та сертифікації.

Сертифікація поділяється:

- 1) на обов'язкову – у законодавчо регульованій сфері;
- 2) на добровільну – у законодавчо нерегульованій сфері.

Обов'язкова сертифікація повинна включати в себе перевірку та випробування продукції для визначення її якісних характеристик. Після проведення обов'язкової сертифікації, суб'єкт господарювання отримує сертифікат та право маркувати свою продукцію спеціальним знаком відповідності.

Законом передбачено, що в деяких випадках, а саме коли заявник вирішив провести добровільну сертифікацію, цей товар, згідно законодавства, підлягає сертифікації тільки за ініціативою виробника, продавця або споживача товару.

Коли товар ввозиться на територію України, він має підтверджуватись сертифікатом відповідності чи свідоцтвом про визнання відповідності товару, який видається центральним органом виконавчої влади з питань технічного регулювання, та акредитованим у спеціальному законі порядку.

Перелік видів продукції, що підлягають обов'язковій сертифікації визначені Постановою КМУ від 4.11.1997 № 1211.

Не потребує підтвердження відповідного сертифікату, у разі ввезення товарів на територію України в таких випадках:

1. Якщо товари ввозяться як подарунки.
2. Якщо товари ввозяться у режимі тимчасовості.
3. Коли товари ввозяться для проведення виставки чи виставок на території України.
4. Якщо товари ввозяться як технічна чи гуманітарна допомога.
5. Якщо товари ввозяться як інвестиція в статутний фонд підприємства.
6. Якщо товари ввозяться в режимі імпорту для подальшого реекспорту у порядку, визначеному державними митними органами.

Стандартизація (ст. 15 ГК) – технічне регулювання господарської діяльності. Це діяльність, яка полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній сфері, результатом чого є відповідність продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню.

Об'єкти стандартизації:

- 1) продукція;
- 2) процеси та послуги;
- 3) персонал чи органи, які здійснюють конкретні функції тощо.

Згідно із законодавством застосовуються такі види стандартів (**стандарт** – це документ, який розроблений та затверджений уповноваженим органом, який містить в собі термінологію, певну позначку цієї продукції, маркування, пакування тощо):

1. *Національні стандарти* – це державні стандарти України, які прийняті центральним органом виконавчої влади з питань стандартизації та доступні до широкого кола користувачів (наприклад, державні будівельні норми та правила);

2. *Галузеві стандарти* – порядок розроблення, затвердження та використання яких встановлюється органом, до сфери управління якого входять підприємства, установи та організації, науково-технічні товариства та спілки, до компетенції яких належать питання організації робіт із стандартизації (в транспортній сфері, наприклад, розробляються певні стандарти Мінтрансзв'язку);

3. *Стандарти підприємств* – розробляються тільки в рамках конкретного підприємства.

Застосування стандартів є обов'язковим для таких суб'єктів:

1. Для суб'єктів господарювання, якщо на стандарти є посилання в технічних регламентах.

2. Для учасників угод, щодо розроблення, виготовлення чи постачання продукції, якщо в ній є посилання на певні стандарти.

3. Для виробника чи постачальника продукції, якщо він склав декларацію про відповідність продукції певним стандартам.

Відповідальність за порушення:

1. Передача замовнику або у виробництво конструкторсько-технологічної та проектної документації, яка не відповідає вимогам стандартів, то розробник цієї документації сплачує штраф у розмірі 25% від вартості розробки.

2. У разі реалізації продукції, що не відповідає стандартам – 25% від вартості реалізованої продукції.

3. За реалізацію на території України імпортової продукції, яка також не відповідає вимогам стандартів, стосовно безпеки для життя та здоров'я людей – 50% від вартості реалізованої продукції.

4. За реалізацію продукції, забороненої для випуску органами державного нагляду – 100% від вартості реалізованої продукції.

5. За ухилення підприємця від пред'явлення органам державного нагляду продукції, яка підлягає контролю, сплачується штраф у розмірі 25% вартості продукції, що випущена з моменту ухилення.

Тема 6 ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

План

1. Поняття та види фінансових послуг. Поняття ринків фінансових послуг.

2. Суб'єкти фінансових послуг. Реєстрація та ліцензування діяльності фінансових установ.

1 Поняття та види фінансових послуг. Поняття ринків фінансових послуг

Фінансова послуга – операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Виокремлюють такі фінансові послуги:

- 1) торгівля валютними цінностями;
- 2) залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення;
- 3) фінансовий лізинг;
- 4) надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту;
- 5) надання гарантій;
- 6) фінансові платіжні послуги;
- 7) у сфері страхування;
- 8) діяльність у системі накопичувального пенсійного забезпечення;
- 9) професійна діяльність на ринках капіталу;
- 10) факторинг;
- 11) банківські та інші фінансові послуги, що надаються відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Ринки фінансових послуг – сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг. До ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, капіталу та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів.

2. Суб'єкти фінансових послуг. Реєстрація та ліцензування діяльності фінансових установ.

Ринок фінансових послуг реалізує свої функції за допомогою суб'єктів ринку. Суб'єкти ринку виступають у ролі позичальника та інвестора. Роль посередника між ними відіграють фінансові інститути.

Тобто на ринку фінансових послуг діють суб'єкти ринку (продавці – посередники – покупці), які беруть участь у торговельних операціях різних специфічних товарів – інструментів ринку. Характер (тактика) поведінки суб'єкта на ринку залежить від мети, стратегії, яку він поставив перед собою.

Суб'єктами ринку фінансових послуг є:

- фізичні особи та юридичні особи, які виступають у ролі постачальників та споживачів фінансових послуг;
- фінансові посередники, які одержують для управління гроші клієнтів і повинні, виконуючи правила й вимоги банківського та інвестиційного менеджменту, одержати дохід у розмірі, що дозволяє задовольнити вимоги клієнта та мати середню для цього виду діяльності норму прибутку.

Суб'єктами ринку фінансових послуг можуть бути: кожний індивідуум як фізична особа, що не обмежена законом у правосуб'єктності та дієздатності; групи громадян (партнерів); трудові колективи; юридичні особи всіх форм власності та держава.

Суб'єкти ринку класифікуються за формою та функціями. За формою: Суб'єкти господарювання; домашні господарства; місцеві органи влади; держава. За функціями: емітенти; інвестори; інституційні інвестори; фінансові посередники; інститути інфраструктури ринку тощо.

Суб'єкти господарювання є одними з основних учасників ринку фінансових послуг, усі вони є юридичними особами, які можуть виконувати функції постачальників, посередників та споживачів фінансових послуг.

На ринку позичкових капіталів основними видами прямих учасників фінансових операцій є кредитори та позичальники.

На ринку цінних паперів основними видами прямих учасників фінансових операцій є емітенти та інвестори.

На валютному ринку основними учасниками валютних операцій є продавці валюти та покупці валюти.

На страховому ринку основними учасниками фінансових операцій виступають страховики та страхувальники.

На ринку золота (та інших дорогоцінних металів) та дорогоцінного каміння основними учасниками фінансових операцій є продавці та покупці дорогоцінних металів та каміння, у ролі яких можуть виступати: держава (реалізує частину свого золотого запасу); комерційні банки (реалізують частину своїх золотих авуарів); юридичні та фізичні особи (за необхідності реінвестування коштів, які раніше були вкладені в цей вид активів (засобів тезаврації)). Склад продавців цього ринку вимагає в нашій країні відповідного нормативно-правового регулювання, пов'язаного з функціонуванням ринку.

Реєстрація та ліцензування діяльності фінансових установ.

Питання, пов'язані з ліцензуванням діяльності фінансових установ, врегульовано Постановою Національного банку України №27 «Про затвердження Положення про визначення умов провадження діяльності з надання фінансових послуг, здійснення яких потребує відповідної ліцензії (ліцензійних умов)» від 30.03.2021 р.

Заявник для отримання ліцензії з надання послуг подає до Національного банку заяву про видачу ліцензії на провадження діяльності з надання фінансових послуг.

Заява та документи, що додаються до неї, приймаються за описом, копія якого видається заявнику з відміткою про дату прийняття документів Національним банком та підписом відповідальної особи.

Датою подання заяви є дата її реєстрації в Національному банку. Національний банк протягом 10 робочих днів з дати подання заяви має право залишити її без розгляду в разі:

- 1) подання документів для отримання ліцензії не в повному обсязі;
- 2) оформлення заяви або хоча б одного з документів, що додаються до заяви, із порушенням вимог.

Національний банк у письмовій формі повідомляє заявника про залишення заяви без розгляду із зазначенням підстав залишення заяви без розгляду. Заявник має право повторно подати заяву після усунення причин, що стали підставою для залишення його заяви без розгляду.

Заявник додає до заяви такі документи:

- 1) фінансову звітність;
- 2) звітні дані (дані звітності) заявника щодо діяльності з надання фінансових послуг станом на останній день кварталу, що передує даті прийняття Національним банком заяви;
- 3) анкету керівника/головного бухгалтера заявника;
- 4) опис документів, що подаються для отримання ліцензії, у двох примірниках;
- 5) копію паспорта та реєстраційний номер облікової картки платника податків .

Документи, що подаються заявником, мають бути подані до Національного банку виключно в один із таких способів:

- 1) у паперовій формі із власноручним підписом керівника заявника з одночасним обов'язковим поданням електронних копій цих документів (без накладення КЕП) на цифрових носіях інформації (USB-флешнакопичувачах). Сторінки документів на паперових носіях мають бути пронумеровані, прошиті, засвідчені підписом керівника заявника;
- 2) в електронній формі з накладенням КЕП електронним повідомленням на офіційну електронну поштову скриньку Національного банку – nbu@bank.gov.ua.

Строк, що минув з дати підписання (засвідчення) документів, що подаються заявником, не повинен перевищувати 30 календарних днів до дати подання заяви.

Тема 7 ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

План

1. Поняття та загальна характеристика зовнішньоекономічної діяльності
2. Види зовнішньоекономічної діяльності
3. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності
4. Зовнішньоекономічний договір

1 Поняття та загальна характеристика зовнішньоекономічної діяльності

Зовнішньоекономічна діяльність (далі – ЗЕД) згідно зі ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначається, як діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами.

Згідно з ч. 1 ст. 377 ГК, *зовнішньоекономічною діяльністю* суб'єктів господарювання є господарська діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном, зазначеним у ч. 1 ст. 139 цього Кодексу, та / або робочою силою.

Проте ні перше, ні друге (вдосконалене та, відповідно, більш ґрунтовне) визначення не віддзеркалюють усіх ознак зовнішньоекономічної діяльності, які можна виявити шляхом аналізу відповідних положень ГК (зокрема статей 377 – 389) і Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Характерні риси ЗЕД:

1) приналежність ЗЕД до господарської діяльності, основним спрямуванням якої є виготовлення та реалізація продукції, виконання робіт, надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність (ч. 1 ст. 3 ГК України);

2) обов'язкова наявність такої складової господарської діяльності, як перетин митного кордону України робочою силою та / або майном, що характеризується як сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їхньому балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів;

3) особливий суб'єктний склад (ст. 378 ГК України): здійснення ЗЕД *вітчизняними суб'єктами господарювання*, які мають статус індивідуального підприємця чи господарської організації з правами юридичної особи, та *під-розділами/структурними одиницями (без прав юридичної особи) іноземних господарських організацій*, що мають постійне місцезнаходження на території України і зареєстровані у встановленому законом порядку;

4) спеціальний режим господарської діяльності, пов'язаний із спеціальним правовим регулюванням і, відповідно: а) встановленням низки заборон, обмежень щодо кола суб'єктів ЗЕД, видів господарської діяльності, порядку її здійснення з метою забезпечення інтересів національної економіки та національного товаровиробника; б) створенням системи спеціальних органів, що здійснюють державне регулювання у сфері ЗЕД (Державна митна служба, Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі), та покладенням певних функцій щодо регулювання ЗЕД на Міністерство економіки та з питань економічної інтеграції України, Антимонопольний комітет України, Національний банк України та інші органи; в) застосуванням специфічних засобів державного регулювання, в тому числі: ліцензування і квотування зовнішньоекономічних операцій, державної реєстрації зовнішньоекономічних договорів (контрактів), контролю за здійсненням ЗЕД, можливістю застосування специфічних санкцій за порушення правил здійснення ЗЕД (припинення експортно-імпортних операцій, застосування антидемпінгових заходів, застосування індивідуального режиму ліцензування).

Зовнішньоекономічною діяльністю є господарська діяльність за участю вітчизняних та іноземних суб'єктів господарювання, складовою якої є перетин митного кордону України майном та / або робочою силою, і яка здійснюється в спеціальному правовому режимі.

2 Види зовнішньоекономічної діяльності

До видів зовнішньоекономічної діяльності належать:

- експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили;
- надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності, зокрема: виробничих, транспортно-експедиційних, страхових, консультаційних, маркетингових, експортних, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, управлінських, облікових, аудиторських, юридичних, туристських та інших, що прямо і виключно не заборонені законами України; надання вищезазначених послуг іноземними суб'єктами господарської діяльності суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України;
- наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності; навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі;
- міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами випадках, передбачених законами України;
- кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України; створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України у випадках, передбачених законами України;
- спільна підприємницька діяльність між вітчизняними суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності, що включає створення спільних підприємств різних видів і форм,

проведення спільних господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами;

– підприємницька діяльність на території України, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності; аналогічна діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України;

– організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; організація та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібної торгівлі на території України за іноземну валюту у передбачених законами України випадках;

– товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;

– орендні, зокрема лізингові, операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;

– операції по придбання, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах і на міжбанківському валютному ринку;

– роботи на контрактній основі фізичних осіб України з іноземними суб'єктами господарської діяльності як на території України, так і за її межами; роботи іноземних фізичних осіб на контрактній оплатній основі з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності як на території України, так і за її межами;

– інші види зовнішньоекономічної діяльності, не заборонені прямо й у виключній формі законами України.

Щодо посередницьких операцій, при здійсненні яких право власності на товар не переходить до посередника (на підставі комісійних, агентських

договорів, договорів доручення та ін.), у ст. 4 Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність» міститься спеціальне положення: подібні операції здійснюються суб'єктами ЗЕД без обмежень.

3 Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності

Учасниками ЗЕД є різні категорії осіб, які за їх рольовими функціями та повноваженнями можна поділити на такі групи:

- суб'єкти ЗЕД (особи, які безпосередньо здійснюють зовнішньоекономічну діяльність);
- особи, що забезпечують функції (в комплексі чи окремо визначені) щодо управління ЗЕД;
- споживачі в широкому розумінні (громадяни, суб'єкти господарювання, негосподарські організації);
- посередники (особи, які надають суб'єктам ЗЕД послуги організаційного, консультаційного та іншого характеру щодо сприяння в здійсненні зовнішньоекономічної діяльності).

Спеціальне законодавство про ЗЕД приділяє особливу увагу першим двом категоріям учасників ЗЕД з урахуванням їх визначальної ролі в організації та здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Проте це законодавство містить деякі колізійні положення щодо правового статусу зазначених осіб, що значною мірою зумовлено прийняттям Господарського кодексу зі спеціальним розділом про ЗЕД без внесення відповідних змін до Закону «Про ЗЕД». Зокрема, коло суб'єктів ЗЕД визначається по-різному.

Відповідно до ст. 3 Закону «Про ЗЕД», суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в Україні є:

- фізичні особи – громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України;
- юридичні особи, зареєстровані в Україні як такі, що мають постійне місцезнаходження на території України (підприємства, організації та

об'єднання всіх видів, включаючи акціонерні та інші види господарських товариств, асоціації, спілки, концерни, консорціуми, торговельні доми, посередницькі та консультаційні фірми, кооперативи, кредитно-фінансові установи, міжнародні об'єднання, організації та інші), в тому числі юридичні особи, майно та / або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності;

– об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність;

– структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення, тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України;

– спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані в Україні такі, які мають постійне місцезнаходження на території України;

– інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України.

Господарський кодекс (ст. 378) затвердив вужче коло суб'єктів ЗЕД, передбачивши, що ними є (можуть бути) суб'єкти господарювання, зазначені в пунктах 1, 2 ч. 2 ст. 55 ГК (тобто господарські організації зі статусом юридичної особи, створені відповідно до законодавства України (Цивільного кодексу, Господарського кодексу, спеціальних законів) та громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність і зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

4 Зовнішньоекономічний договір

Відповідно до ст. 1 Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність», *зовнішньоекономічний договір (контракт)* – це матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних

контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності.

Ознаки такого договору, що дозволяють виокремити його в окрему групи господарських договорів:

– *особливий суб'єктний склад*: сторонами в договорі є вітчизняний суб'єкт ЗЕД та іноземний контрагент;

– *особливості змісту договору*: права та обов'язки його сторін щодо здійснюваної ними *ЗЕД (зовнішньоекономічних операцій)*; обов'язковість урахування типових платіжних умов і типових захисних застережень (передбачається постановою Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 21.06.1995 № 444 «Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті»); при укладенні договорів на реалізацію товарів (купівлі-продажу, поставки) враховувати Правила ІНКОТЕРМС відповідно до ст. 265 ГК та Указу Президента України від 04.04.1994 № 567 «Про застосування Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів»;

– *спеціальні вимоги щодо права, яке застосовується*: 1) при визначенні змісту договору (права та обов'язки сторін договору визначаються правом країни, обраної сторонами при його укладенні або в результаті подальшого погодження; якщо сторони не погодили це питання, то їх права та обов'язки визначаються правом місця укладання договору, яке визначається законами України (зокрема ст. 6 Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність»); 2) при прийманні виконання (застосовується право країни, обраної сторонами; якщо такого погодження не було, береться до уваги право місця проведення такого приймання);

– *спеціальні вимоги щодо форми договору*: як загальне правило – письмова форма, якщо інше не встановлено законом чи чинним міжнародним договором, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України;

форма зовнішньоекономічного договору/контракту (зокрема, модифікація письмової форми) визначається правом місця його укладення (місце укладення договору / контракту визначається відповідно до законів України); форма договорів щодо нерухомого майна, розташованого на території України, визначається законами України; вимоги щодо форми зовнішньоекономічного договору визначаються ГК (ст. 382), Законом «Про зовнішньоекономічну діяльність» (ст. 6), Положенням про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів), затв. Наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції від 06.09.2000 р. № 201;

– *обов'язковість державної реєстрації* визначених законом видів зовнішньоекономічних договорів / контрактів, що здійснюється відповідно до встановленого порядку (ст. 383 ГК України; постанови Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 № 155 «Про затвердження Порядку реєстрації зовнішньоекономічних контрактів (договорів) на здійснення експортних операцій з металоломом»; Положення про порядок реєстрації договорів, які передбачають виконання резидентами боргових зобов'язань перед нерезидентами за залученими від нерезидентів кредитами, позиками в іноземній валюті: затв. постановою Правління Національного банку України від 22.12.1999 № 602);

– *особливості порядку розгляду договірних спорів*: визначення за згодою сторін з відповідною фіксацією у договорі юрисдикційного органу (державні суди України чи конкретний міжнародний третейський суд / арбітраж, створений на території України чи іншої країни).

Враховуючи положення ст. 4 Закону «Про ЗЕД», зовнішньоекономічні договори можна поділити на кілька видів залежно від предмета договору:

- на експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили;
- щодо надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності, в тому числі: виробничих, транспортно-експедиційних, страхових, консультаційних, маркетингових, експортних, посередницьких, брокерських, агентських,

консигнаційних, управлінських, облікових, аудиторських, юридичних, туристських та інших, що прямо і виключно не заборонені законами України; надання вищезазначених послуг іноземними суб'єктами господарської діяльності суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України;

- кооперації (наукової, науково-технічної, науково-виробничої, виробничої, навчальної тощо) з іноземними суб'єктами господарської діяльності; навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі;

- здійснення міжнародних фінансових операцій та операцій з цінними паперами у випадках, передбачених законами України;

- щодо кредитних і розрахункових операцій між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України; створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України у випадках, передбачених законами України;

- про спільну підприємницьку діяльність між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності, що включає створення спільних підприємств різних видів і форм, проведення спільних господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами;

- про підприємницьку діяльність на території України, пов'язану з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності; аналогічна діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України;

- про організацію та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; організація та здійснення

оптової, консигнаційної та роздрібною торгівлі на території України за іноземну валюту у передбачених законами України випадках;

– про товарообмінні (бартерні) операції та іншу діяльність, побудовану на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;

– про орендні, зокрема лізингові, операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;

– щодо здійснення операцій з придбання, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах і на міжбанківському валютному ринку;

– щодо здійснення посередницьких операцій, при здійсненні яких право власності на товар не переходить до посередника (на підставі комісійних, агентських договорів, договорів доручення та ін.);

– інші види зовнішньоекономічної діяльності, не заборонені прямо й у винятковій формі законами України.

Регулювання окремих видів зовнішньоекономічних договорів здійснюється в спеціальному порядку. Це стосується таких договорів:

– про здійснення *товарообмінних (бартерних) операцій* (регулювання відносин, що складаються при цьому, здійснюється Законом від 23.12.1998 «Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності», постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.1999 № 756 «Про деякі питання регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності»);

– про *операції з давальницькою сировиною* (Закон України від 04.10.2001 «Про операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах»);

– *комісії та консигнації* (постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2002 № 445 «Про затвердження порядку віднесення операцій резидентів при здійсненні ними зовнішньоекономічної діяльності до

договорів виробничої кооперації, консигнації, комплексного будівництва, оперативного та фінансового лізингу, поставки складних технічних виробів і товарів спеціального призначення та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України».

Тема 8 ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

План

1. Правове регулювання інноваційної діяльності в Україні та сучасний стан інноваційного законодавства України.
2. Поняття, ознаки та напрями інноваційної діяльності.
3. Об'єкти інноваційної діяльності.
4. Суб'єкти інноваційної діяльності.
5. Державне регулювання інноваційної діяльності.

1 Правове регулювання інноваційної діяльності в Україні та сучасний стан інноваційного законодавства України

Інноваційною діяльністю у сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя.

Інноваціями є новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені прийняті до використання *конкурентоздатні технології*, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. Інновації є кінцевим результатом упровадження нововведень. Об'єкти інтелектуальної власності в результаті проведення робіт із розробки проекту їх реалізації, доведення до

стану, придатного до практичного використання та впровадження, входять до складу інновацій.

Роботи з реалізації результатів наукових досліджень вимагають проведення різного роду технічних, конструкторських, інженерних, випробувальних та інших робіт, які виявляють практичну можливість впровадження розробок у виробництво чи іншу сферу. Такі підготовчі етапи до впровадження вимагають інвестування грошових коштів. Відсутність інвестування фактично унеможливорює виконання інноваційного проекту, а тому реалізація інвестицій є необхідною умовою здійснення інноваційної діяльності.

Потенційна спроможність об'єктів інтелектуальної власності реалізовуватись як інновації визначається таким комплексом вимог: 1) наявність новизни, як мінімум локальної (у межах України); 2) істотне підвищення якісних характеристик товару, техніко-технологічного рівня та структури виробничих процесів, що забезпечить реалізацію інтелектуального потенціалу нації та створить можливість подальшого просування до інформаційного суспільства; 3) промислова придатність, яка надає можливість використання нововведень у реальному секторі економіки країни та здійснення її структурної та техніко-технологічної перебудови як підґрунтя переходу до вищих технологічних укладів; 4) економічна доцільність реалізації інновацій, тобто обґрунтований розрахунок на позитивні економічні результати від цього, які повинні виправдати вкладені у виконання інноваційного проекту інвестиції; 5) формальна визначеність та документальна оформленість результатів досліджень чи розробок як інноваційних об'єктів, що необхідно для чіткого уявлення про сутність, умови реалізації, наслідки впровадження та доцільність інновацій; б) наявність у складі інновацій об'єктів інтелектуальної власності, виключні права на які підтверджуються відповідним правоохоронним документом для забезпечення захисту монопольних прав на них.

Виокремлюють такі види інновацій: технологічні (створення як технологічно нових, так і значно технологічно вдосконалених продуктів (продуктові інновації) і процесів (процесові інновації); ринкові – створення нового ринку товарів і послуг; маркетингові – освоєння нового джерела постачання сировини; управлінські – реорганізація структури управління; соціальні – впровадження заходів з метою покращення життя населення; екологічні – впровадження заходів з питань охорони довкілля; тощо.

На сьогодні законодавство України про інноваційну діяльність складають численні закони та підзаконні акти, серед яких закони України: «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16 липня 1999 р. (у ред. ЗУ від 12 січня 2006 р.), «Про наукові парки» від 25 червня 2009 р., «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 р. (у ред. ЗУ від 9 вересня 2010 р.), «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р., «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14 вересня 2006 р., «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 8 вересня 2011 р. тощо.

2 Поняття, ознаки та напрями інноваційної діяльності

Законодавче визначення інноваційної діяльності міститься у декількох нормативно-правових актах. Згідно зі ст. 325 ГК інноваційною є діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на підставі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм із тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя. Інноваційна діяльність відповідно до ч. 3 п. 1 ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» розглядається, як діяльність, спрямована на використання й комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок та зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг.

Узагальнюючи правові та економічні характеристики інноваційної діяльності, можна виділити такі ознаки інноваційної діяльності: 1) основний

предмет діяльності полягає в організації та здійсненні робіт з доведення наукових досліджень і розробок, результатів інтелектуальної діяльності до стану практичного використання, їх комерціалізація та впровадження (реалізація) у виробництво й соціальну сферу; 2) другорядним видом діяльності виступає інвестиційна діяльність, оскільки необхідною умовою розроблення та реалізації нових результатів інтелектуальної діяльності виступає фінансування реалізації інноваційного проекту з їх впровадження та використання, інвестування грошових коштів у нематеріальні об'єкти; 3) об'єктом є нематеріальні блага – результати інтелектуальної діяльності (результати наукових досліджень і розробок), які впроваджуються як інновації; 4) один із результатів її здійснення полягає у підвищенні конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та продукції, що ними випускається на базі реалізації інновацій; 5) наслідком здійснення такої діяльності виступають позитивні соціально-економічні зрушення.

У частині 2 ст. 327 ГК визначені основні напрями інноваційної діяльності, до яких належать: проведення наукових досліджень і розробок, спрямованих на створення об'єктів інтелектуальної власності, науково-технічної продукції; розробка, освоєння, випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології; розробка і впровадження нових ресурсозберігаючих технологій, призначених для поліпшення соціального і екологічного становища; технічне переозброєння, реконструкція, розширення, будівництво нових підприємств, що здійснюються вперше як промислове освоєння виробництва нової продукції або впровадження нової технології.

3 Об'єкти інноваційної діяльності

Інноваційна діяльність передбачає в себе процес доведення наукової ідеї або технічного винаходу до етапу практичного використання, що

забезпечує дохід, а також пов'язані з цим процесом техніко-економічні та інші зміни у соціальному середовищі.

У зв'язку з цим **об'єктами інноваційної діяльності** є такі:

1. Інноваційні програми та проєкти.
2. Нові знання та інтелектуальні продукти.
3. Виробниче обладнання та процеси.
4. Інфраструктура виробництва й підприємництва.
5. Організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери.
6. Сировинні ресурси, засоби їх видобування й переробки.
7. Товарна продукція.
8. Механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції.

Зазвичай об'єкти інноваційної діяльності становлять **інноваційний проєкт** – комплекс документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення й реалізації інноваційного продукту або інноваційної продукції. Інноваційним визнається проєкт, яким передбачаються розробка, виробництво й реалізація інноваційного продукту (продукції). Державна підтримка інноваційного проєкту надається за умови його державної реєстрації.

Результатом виконання інноваційного проєкту (НДР, ДКР) є **інноваційний продукт** (нова технології (зокрема інформаційна) чи продукція з виготовленням експериментального зразка чи дослідної партії), який має відповідати таким вимогам:

- 1) він є реалізацією (впровадженням) об'єкта інтелектуальної власності (винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, селекційного досягнення тощо), на які виробник продукту має державні охоронні документи (патенти, свідоцтва) чи одержані від власників цих об'єктів інтелектуальної власності ліцензії, або реалізацією

(впровадженням) відкриттів. При цьому використаний об'єкт інтелектуальної власності має бути визначальним для цього продукту;

2) розроблення продукту підвищує вітчизняний науково-технічний і технологічний рівень;

3) в Україні цей продукт вироблено (буде вироблено) вперше, або якщо не вперше, то порівняно з іншим аналогічним продуктом, представленим на ринку. Крім того, він є конкурентоздатним і має суттєво вищі техніко-економічні показники.

Рішення про кваліфікування продукту інноваційним приймає Установа чи її регіональне відділення за результатами експертизи.

Об'єктом інноваційної діяльності може бути й **інноваційна продукція** – нові конкурентоздатні товари чи послуги. Інноваційною вона може бути визнана, якщо відповідає таким вимогам:

1) вона є результатом виконання інноваційного проєкту;

2) така продукція виробляється (буде вироблена) в Україні вперше або якщо не вперше, то порівняно з іншою аналогічною продукцією, представленою на ринку, є конкурентоздатною і має значно вищі техніко-економічні показники.

Інноваційна продукція може бути результатом тиражування чи застосування інноваційного продукту, крім того, інноваційною продукцією може бути визнано інноваційний продукт, якщо він не призначений для тиражування.

Формою інноваційних інвестицій є **інтелектуальні інвестиції**, які здійснюються в таких видах:

1) придбання виключних прав користування (патенти, ліцензії, промислові зразки, товарні знаки);

2) придбання інформаційних послуг, наймання спеціалістів за контрактом або разове придбання консультацій, експертиз, рекомендацій;

3) придбання інтелектуальної продукції у матеріальній формі (проектної документації, методик, програм, ноу-хау) у вигляді друкованої продукції, програмного забезпечення, аудіо чи відео запису;

4) вкладання в людський капітал – витрати на освіту, підготовку, перепідготовку, навчання, охорону здоров'я.

Інтелектуальні інвестиції тісно пов'язані з інтелектуальною власністю, яка може існувати у таких видах:

– **виняткова** – запатентована або захищена авторським правом;

– **інформаційна** – існує у вигляді придбаних знань, ідей, досвіду, навичок, кваліфікації. Така власність не має правового захисту, вона реалізується на контрактних засадах у вигляді інформаційних послуг через навчання, освіту, публікацію;

– **ліцензійна** – існує або реалізується шляхом придбання інвестором права володіння чи користування зафіксованих ліцензіями.

Відповідно до видів інтелектуальної власності розрізняють такі об'єкти інтелектуальних інвестицій:

– **винахід** – технологічне (технічне) рішення, що відповідає умовам патентоздатності (новизні, винахідницькому рівню і промисловій придатності). Право власності на винахід закріплюється патентом на 20 років;

– **корисна модель** – нове і промислово придатне конструктивне виконання пристрою, яке закріплюється патентом на п'ять років із можливим продовженням ще на три роки;

– **промисловий зразок** – результат творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання, який визначає зовнішній вигляд промислового виробу і призначений для задоволення естетичних та ергономічних потреб. Патенти на промислові зразки видаються терміном на 10 років із можливим продовженням строку ще на п'ять років;

– **знак для товарів і послуг** – позначення, за яким товари та послуги одних осіб відрізняються від однорідних товарів і послуг інших осіб. Це

словесні, зображувальні, об'ємні та інші позначення або їх комбінації, виконані у будь-якому кольорі (кольорах). Право власності на знаки закріплюється патентом на 10 років із можливим подовженням кожні 10 років.

Об'єктами інтелектуальної власності можуть бути також наукові теорії, математичні методи, плани, правила, програми для обчислювальних машин, художні вироби тощо.

Окремі об'єкти інтелектуальної власності реєструються в Державному комітеті України з питань інтелектуальної власності (Державний патент України), а на інші, зокрема, наукові праці, літературні та мистецькі твори діють норми авторського права, закріплені Цивільним Кодексом.

4 Суб'єкти інноваційної діяльності

Суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні і юридичні особи України, іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проєктів.

За різновидом діяльності та змістом інноваційної діяльності усі суб'єкти поділяють на три групи:

1. Державні органи управління інноваційною діяльністю (Верховна Рада України та Рада АРК, Кабінет Міністрів України, Центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування).

2. Інноваційні підприємства (інноваційні центри, технопарки, технополіси, інноваційні інкубатори).

3. Фінансово-кредитні інноваційні установи (державна інноваційна фінансово-кредитна установа, венчурні компанії, інноваційні банки, інноваційні фонди).

Державні органи управління визначають правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлюють форми стимулювання інноваційних процесів.

Верховна Рада України визначає єдину державну політику у сфері інноваційної діяльності: створює законодавчу базу; затверджує пріоритетні напрями як окрему загальнодержавну програму або у складі Програми діяльності Кабінету Міністрів України, загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального розвитку, охорони довкілля; в межах Державного бюджету України визначає обсяг асигнувань для фінансової підтримки інноваційної діяльності.

Верховна Рада АРК, обласні і районні ради відповідно до їх компетенції, затверджують регіональні інноваційні програми, що фінансуються з місцевих бюджетів; контролюють фінансування регіональних інноваційних програм.

Кабінет Міністрів України здійснює державне управління та забезпечує реалізацію державної політики у сфері інноваційної діяльності; готує та подає Верховній Раді України пропозиції щодо пріоритетних напрямів інноваційної діяльності; здійснює заходи щодо реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності; сприяє створенню ефективної інфраструктури у сфері інноваційної діяльності; створює спеціалізовані державні інноваційні фінансово-кредитні установи для фінансової підтримки інноваційних програм і проектів, затверджує їх статuti чи положення про них, підпорядковує ці установи спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності; затверджує положення про порядок державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів.

Центральні органи виконавчої влади готують пропозиції щодо реалізації інноваційної політики у відповідній галузі економіки, створюють організаційно-економічні механізми підтримки її реалізації; доручають державним інноваційним фінансово-кредитним установам здійснення

конкурсного відбору пріоритетних інноваційних проектів із пріоритетних галузевих напрямів інноваційної діяльності й здійснення фінансової підтримки цих проектів у межах коштів, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності: здійснює заходи щодо проведення єдиної науково-технічної та інноваційної політики; готує і подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, державних інноваційних програм і щодо необхідних обсягів бюджетних коштів для їх фінансування; координує роботу у сфері інноваційної діяльності; визначає свій окремий підрозділ для кваліфікування інноваційних проектів з метою державної реєстрації; здійснює державну реєстрацію інноваційних проектів і веде Державний реєстр інноваційних проектів; доручає державним інноваційним фінансово-кредитним установам здійснення конкурсного відбору пріоритетних інноваційних проектів і здійснення фінансової підтримки цих проектів у межах коштів, передбачених законом про Державний бюджет; організовує підвищення кваліфікації спеціалістів у сфері інноваційної діяльності.

Органи місцевого самоврядування – затверджують місцеві інноваційні програми; у межах коштів бюджету розвитку визначають кошти місцевих бюджетів для фінансової підтримки місцевих інноваційних програм; створюють комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи для фінансової підтримки місцевих інноваційних програм за кошти місцевих бюджетів, затверджують їх статuti чи положення про них, підпорядковують їх своїм виконавчим органам.

Виконавчі органи місцевого самоврядування відповідно до компетенції розробляють проекти місцевих інноваційних програм і подають їх для затвердження відповідним місцевим радам; вживають заходів щодо виконання місцевих інноваційних програм; залучають підприємства, установи і організації, розташовані на підпорядкованій їм території, за їх

згодою, до розв'язання проблем інноваційного розвитку населених пунктів; доручають державним інноваційним фінансово-кредитним установам (їх регіональним відділенням) або комунальним інноваційним фінансово-кредитним установам проведення конкурсного відбору інноваційних проектів місцевих інноваційних програм і здійснення фінансової підтримки цих проектів у межах коштів, передбачених у відповідному місцевому бюджеті.

Основним суб'єктом інноваційної діяльності є **інноваційне підприємство**(об'єднання підприємств) будь-якої форми власності, якщо більше ніж 70 відсотків обсягу його продукції (у грошовому вимірі) за звітний податковий період є інноваційною. Інноваційне підприємство може функціонувати у вигляді технополісу, технопарку, інноваційного центру, бізнес-інкубатора тощо.

Інноваційні підприємства розрізняються переважно цілями проектів і місцевою специфікою їх реалізації. Метою їх створення є інтенсифікація процесу розробки й впровадження у виробництво новітньої техніки та технологій, підготовка висококваліфікованих кадрів.

Технополіс – науково-промисловий комплекс, створений для виробництва нової прогресивної продукції або розроблення нових наукоємких технологій на базі тісних відносин з університетами і науково-технічними центрами. У ньому поєднуються наука, техніка і виробництво, здійснюється тісне співробітництво між академічною наукою, підприємцями, місцевими і центральними органами влади.

Науково-технологічний парк – це комплекс дослідних інститутів, лабораторій, дослідних заводів, створюваних на заздалегідь підготовлених територіях навколо великих університетів із розвиненою інфраструктурою (лабораторні корпуси, виробничі приміщення багатocільового призначення, інформаційно-обчислювальні центри колективного користування, системи транспортних та інших комунікацій, магазини, житлові приміщення).

Одним із найважливіших елементів функціонування технополісів і технопарків є **трансфертна технологія** (від «трансферт» – переносити, передавати). Мета її полягає в максимальному наближенні науки й виробництва, освоєнні ринку наукомісткої продукції. Вона пов'язана з «комерціалізацією» наукових досліджень, забезпеченням швидкого і ефективного впровадження їх, результатів у практику, реальним впливом їх на підвищення попиту на продукцію, яка виробляється тут же, в технополісах і технопарках, промисловими фірмами.

Одним із потенційно найефективніших економічних засобів прискореного впровадження інновації та економічного розвитку вважають бізнес-інкубатори.

Головне призначення **бізнес-інкубатора** – підтримка малого (переважно інноваційного) підприємництва. Вченим, інженерам, винахідникам, що виявили бажання організувати власний бізнес, надається в інкубаторі пільговий доступ до всього необхідного для здійснення своїх ідей. Інкубатори, як правило, забезпечують себе на засадах самофінансування. Вони бувають трьох типів:

1) **безприбуткові** – працюють із залученням коштів місцевих органів влади, які зацікавлені у створенні робочих місць та економічному розвитку регіону;

2) **прибуткові** – не надають пільги при здаванні в оренду свого майна (орендарям пропонується широке коло різноманітних послуг, однак сплачують вони тільки ті з них, якими реально скористалися);

3) **бізнес-інкубатори при вузах** надають ефективну підтримку підприємствам: необхідні консультації науковців, дослідну та лабораторну базу, обчислювальну техніку, можливість підвищити рівень своїх знань через спілкування з викладачами та користування бібліотекою. Завдяки такій підтримці підприємства опановують високотехнологічну продукцію або займаються комерціалізацією інноваційної продукції, яка розроблена вченими закладу.

Активними учасниками інноваційної діяльності є **венчурні (ризикові) компанії**. Це підприємства, діяльність яких спрямована на наукові дослідження, впровадження нововведень та фінансування інноваційних проектів.

5 Державне регулювання інноваційної діяльності

Ефективна державна інноваційна політика є однією з передумов успішного впровадження інвестиційно-інноваційної моделі розвитку національної економіки.

Головною метою державної інноваційної політики в Україні є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго– та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції.

Основні принципи державної інноваційної політики:

- орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України;
- визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;
- формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
- створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;
- забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;
- ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері;

– здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;

– фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності;

– сприяння розвитку інноваційної інфраструктури;

– інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;

– підготування кадрів у сфері інноваційної діяльності.

Ґрунтуючись на цих принципах, державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом:

– визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів;

– формування і реалізації державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;

– створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;

– захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності; фінансової підтримки виконання інноваційних проектів;

– стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів;

– встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;

– підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури.

Тема 9 ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА

План

1. Поняття, принципи, функції та види юридичної відповідальності у сфері підприємництва.
2. Господарсько-правова відповідальність суб'єктів підприємництва.
3. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері підприємницької діяльності.
4. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені у сфері підприємництва.

1 Поняття, принципи, функції та види юридичної відповідальності у сфері підприємництва

Поведінка людей у суспільстві реалізується у межах встановлених правил, за порушення, невиконання та неналежне виконання яких настає соціальна відповідальність: моральна, політична, суспільна, організаційна, партійна тощо.

Одним із різновидів соціальної відповідальності є юридична відповідальність. Найбільш істотні ознаки, притаманні соціальній відповідальності, властиві і юридичній відповідальності, адже вона здійснюється у суспільстві, забезпечує громадський порядок, гарантує захист суспільних інтересів та передбачає наявність суспільних суб'єктів. Тобто, юридична відповідальність – це соціальна відповідальність, регламентована правовими нормами.

Юридична відповідальність устанавлюється компетентними органами держави і пов'язана із здійсненням державного примусу. Вона застосовується лише до тих осіб, які вчинили правопорушення, тобто порушили встановлені нормами права правила поведінки. Юридична відповідальність відображає реакцію суспільства, держави на вчинене правопорушення і застосуванні до правопорушника наступних заходів державного примусу:

- особистого спрямування (наприклад, позбавлення волі, виправні роботи);
- майнового спрямування (наприклад, конфіскація майна, штраф);
- організаційного спрямування (наприклад, накладення стягнення, звільнення з роботи).

По суті, державний примус виступає змістом юридичної відповідальності.

Юридична відповідальність – це передбачений чинним законодавством обов'язок правопорушника зазнати примусового позбавлення певних благ (особистого, майнового або організаційного характеру) за вчинене правопорушення.

Юридична відповідальність характеризується певними ознаками:

1) настає лише за вчинене правопорушення (дія чи бездіяльність) у разі встановлення складу правопорушення. Не може бути підставою юридичної відповідальності думки, наміри, переконання, почуття, погляди, соціальні або особисті властивості особи, а також діяння хоча зовні і схожі з правопорушенням, але які не є такими в силу своєї суспільної значимості (наприклад, необхідна оборона, крайня необхідність, професійний ризик);

2) спирається на державний примус, який є специфічним впливом компетентних державних органів та уповноважених осіб на поведінку людей у визначених законом формах. При цьому необхідно відзначити, що державний примус є більш широким поняттям, ніж юридична відповідальність, оскільки він може здійснюватися різними способами, які не пов'язані з відповідальністю (наприклад, митний огляд багажу, стягнення аліментів);

3) виражається у настанні негативних юридичних наслідків для правопорушника, що мають особистий, майновий або організаційний характер, тобто виникає додатковий обов'язок зазнати певних втрат відповідно до санкції правової норми та рішення правозастосовного органу держави;

4) здійснюється компетентним державним органом відповідно до закону, тобто встановлюються санкцією правової норми вид і міра юридичної відповідальності, які можуть бути застосовані до правопорушника;

5) здійснюється у ході правозастосовної діяльності з обов'язковим дотриманням певного процедурно-процесуального порядку і форм, встановлених законом. Поза встановленої процесуальної форми юридична відповідальність неможлива;

6) пов'язана з осудом суспільством і державою поведінки правопорушника, тобто відносно особи, що вчинила правопорушення, компетентний державний орган приймає відповідний правозастосовний акт.

Одночасно особа, порушуючи норму права, порушує і відповідну норму моралі. Тому поряд із юридичною відповідальністю перед державою вона несе і етичну відповідальність перед суспільством, яка виражається у суспільному осуді.

Залежно від того, до якої галузі законодавства належить правова норма, що порушена та який вид правопорушення вчинено розрізняють і види юридичної відповідальності:

1) конституційна відповідальність полягає у застосуванні до державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, об'єднання громадян, окремих громадян за порушення норм Конституції таких санкцій: відсторонення від посади вищих посадових осіб держави;

– відставка посадових осіб чи всього органу;

– дострокове припинення повноважень державних органів чи посадових осіб;

– визнання неконституційними нормативно-правових актів чи окремих їх частин;

– призупинення дії актів виконавчих органів влади;

– позбавлення громадянства тощо.

Особливістю конституційної відповідальності є те, що вона може застосовуватися за умов, коли норми права взагалі не порушуються. У цих випадках відповідальність пов'язується з тими діями, що розцінюються як негативні в політичному плані (наприклад колективна відповідальність Кабінету Міністрів України перед Верховною Радою України. Притягнення уряду до відповідальності має не юридичний, а політичний характер).

Таким чином, конституційна відповідальність має юридичний та політичний характер; настає як у випадку вчинення правопорушення, так і при невиконанні обов'язку; є засобом охорони та захисту Конституції;

2) кримінальна відповідальність полягає у застосуванні до винної осудної фізичної особи, яка вчинила злочин, заходів державного осуду у вигляді позбавлення або обмеження особистого, майнового або іншого характеру (покарання). Кримінальний кодекс України закріплює вичерпний перелік діянь, що визнаються злочинами, та види покарань, а кримінально-процесуальний кодекс – регламентує порядок притягнення до кримінальної відповідальності. Повноваженнями притягнення до юридичної відповідальності в Україні наділений тільки суд. Особливостями цього виду відповідальності є стан судимості після відбування покарання. Покарання відрізняється від інших примусових засобів тим, що виступає як реалізація кримінально-правових відносин між злочинцем і державою.

Таким чином, кримінальна відповідальність – це найбільш суворий вид юридичної відповідальності, що призначається тільки судом у межах матеріального та процесуального закону;

3) адміністративна відповідальність полягає у застосуванні до винних фізичних, юридичних чи посадових осіб адміністративних стягнень за вчинення адміністративного порушення. Застосовується судом, органами державного управління, державними комісіями, інспекціями, посадовими особами до осіб, які не підпорядковані їм по службі. Адміністративна відповідальність не тягне за собою стану судимості;

4) цивільна відповідальність полягає у застосуванні до фізичних чи юридичних осіб цивільно-правових стягнень за порушення договірних зобов'язань, заподіяння позадоговірної майнової шкоди, а також порушення особистих майнових прав. Таким чином, цивільна відповідальність є засобом відновлення та компенсації договірних та позадоговірних зобов'язань, що полягає у відшкодуванні правопорушником майнової шкоди та поновленні порушених прав;

5) дисциплінарна відповідальність полягає у застосуванні адміністрацією підприємства, установи, організації заходів дисциплінарного впливу на працівника за вчинення ним дисциплінарного проступка.

Якщо внаслідок порушення покладених на працівника трудових обов'язків завдано майнову шкоду, то до нього застосовується також матеріальна відповідальність, що полягає в обов'язку повністю або частково відшкодувати завдану шкоду. Матеріальна відповідальність має двосторонній характер, оскільки і працівник, і роботодавець можуть виступати суб'єктами такої відповідальності.

2 Господарсько-правова відповідальність суб'єктів підприємництва

Господарсько-правова відповідальність є комплексним правовим інститутом господарського права, предметом регулювання якого є господарські правопорушення.

Господарсько-правова відповідальність може бути визначена як правовідносини, які виникають внаслідок вчинення господарського правопорушення між суб'єктами господарювання або між суб'єктом господарювання та органом державної влади чи органом місцевого самоврядування, в результаті чого суб'єкт господарювання, винний у вчиненні правопорушення зазнає несприятливих наслідків майнового або організаційного характеру, які передбачені господарсько-правовими санкціями.

Застосування господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій та держави, в тому числі відшкодування збитків учасникам господарських відносин, завданих внаслідок правопорушення, та забезпечувати правопорядок у сфері господарювання (ч. 2, ст. 216 ГК).

Таким чином, господарсько-правова відповідальність покликана стимулювати належне виконання учасниками господарських відносин господарських зобов'язань. Її головною метою є забезпечення правопорядку в сфері економіки (в господарських відносинах).

Реалізації цієї мети покликані сприяти принципи, на яких базується господарсько-правова відповідальність, закріплені в ч. 3, ст. 216 ГК:

– потерпіла сторона має право на відшкодування збитків незалежно від того, чи є застереження про це в договорі;

– передбачена законом відповідальність виробника (продавця) за недоброякісність продукції застосовується також незалежно від того, чи є застереження про це в договорі;

– сплата штрафних санкцій за порушення зобов'язання і також відшкодування збитків не звільняють правопорушника і без згоди другої сторони від виконання прийнятих зобов'язань у натурі;

– у господарському договорі неприпустимі застереження щодо виключення або обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції.

Функції господарської відповідальності:

– компенсаційна функція (відновлення порушеного майнового стану потерпілого шляхом застосування на його користь компенсаційних, майнових санкцій, які стягуються з правопорушника й усунення наслідків неправомірної поведінки суб'єкта господарювання);

– превентивна (попереджувальна) функція (завдяки застосуванню відповідальності, не тільки усувається факт правопорушення, але й застосовується правові заходи, спрямовані на усунення його причин та умов);

– охоронна функція (полягає в охороні законних прав та інтересів учасників господарського обігу та споживачів);

– стимулююча функція (можливість чи загроза застосування до правопорушника економічних (майнових) санкцій у разі вчинення ним правопорушення спонукає особу до припинення правопорушення і реального виконання зобов'язання);

– інформаційна функція (для учасників господарського обігу інформація про застосування до суб'єкта господарювання – правопорушника заходів відповідальності є питанням доцільності продовження чи існування господарських відносин з таким суб'єктом).

Залежно від юридичної підстави (норм, які порушуються) розрізняють: договірні та позадоговірні порушення. Відповідно, виділяють і договірну та позадоговірну господарсько-правову відповідальність. Договірна відповідальність пов'язана з невиконанням або неналежним виконанням суб'єктом господарювання договірних зобов'язань. Позадоговірна відповідальність настає у випадку спричинення шкоди, порушення законодавства про економічну конкуренцію, придбання або збереження майна суб'єкта або суб'єктом господарювання за рахунок іншої особи без достатніх на те підстав тощо).

Залежно від розміру господарсько-правова відповідальність може бути:

а) солідарною (ґрунтується на принципі «один за всіх», що означає її неподільність між солідарними боржниками. Кредитор має змогу задовольнити свої вимоги відразу від одного боржника, наприклад, найбільш платоспроможного. Солідарні боржники залишаються зобов'язаними до моменту повного виконання свого обов'язку, незважаючи на факт виконання іншим боржником певної частини вимог. Така відповідальність настає у випадку спільного спричинення шкоди учасниками повного товариства між собою за зобов'язаннями такого товариства тощо);

б) часткова (окрема відповідальність кожного із співборжників перед кредитором у певній частині, визначеній договором або законом, наприклад,

учасників товариства з обмеженою відповідальністю, за зобов'язаннями товариства);

в) субсидіарна (має додатковий щодо відповідальності правопорушника характер. Насамперед вимоги висуваються до боржника, і лише у разі неотримання від нього їх задоволення повністю або частково – до особи, яка несе додаткову (субсидіарну) відповідальність. Таку відповідальність, наприклад, несуть учасники товариства з додатковою відповідальністю за зобов'язаннями товариства).

3 Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері підприємницької діяльності

Адміністративна відповідальність є різновидом юридичної відповідальності, яка настає за правопорушення, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення (надалі – КУпАП). Відповідно до ст. 9 КУпАП адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Адміністративна відповідальність застосовується органом чи посадовою особою, яким порушник не підпорядковується за видом своєї діяльності. Головним є те, що цей вид юридичної відповідальності застосовується органами виконавчої влади і реалізується під час здійснення ними функцій державного управління, причому порядок її реалізації встановлюється та закріплюється у відповідних нормативно-правових актах.

Адміністративна відповідальність виявляється в накладенні на порушників певних видів адміністративних стягнень, специфічних за змістом і відмінних від заходів кримінального покарання, дисциплінарного впливу та майнової відповідальності. Адміністративні стягнення накладаються

державними органами й посадовими особами, яким таке право надано законодавчими актами.

До адміністративних стягнень, які можуть бути застосовані до юридичних осіб, віднесені:

- попередження;
- штраф;
- конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення;
- вилучення незаконно отриманої виручки;
- безоплатне вилучення незаконно добутих продуктів моря;
- вилучення товарів з неправомірно використаним по значенням або копій виробів іншого господарюючого суб'єкта; – офіційне спростування за рахунок порушника поширених ним неправдивих, неточних або неповних відомостей;
- анулювання дозволу чи ліцензії;
- припинення юридичної особи (примусовий поділ (реорганізація) або ліквідація).

Відповідно ж до чинного законодавства за одне адміністративне правопорушення може бути накладено основне або основне і додаткове стягнення.

Нині єдиного порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення, вчинених юридичними особами, у законодавстві не існує. Але є закріплені в законодавчих актах України, що відрізняються одна від одної, процедури провадження у справах про адміністративні правопорушення вчинених в сфері підприємницької діяльності.

Умовно ці адміністративні правопорушення можна розділити на три групи: 1) правопорушення в сфері зовнішньоторговельних фіскальних інтересів держави, пов'язані з порушенням правил переміщення товарів і транспортних засобів юридичними особами через митний кордон України; 2)

правопорушення в сфері внутрішньої політики, пов'язані зі сплатою юридичними особами податків, зборів та інших обов'язкових платежів;
3) адміністративні правопорушення вчинені юридичними особами у сфері інших видів загальногосподарської діяльності (будівництво, експлуатація спецбудівель, користування природними ресурсами, навколишнім середовищем тощо).

4 Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені у сфері підприємництва

Кримінальна відповідальність – це один з видів юридичної відповідальності підприємців, що виникає під час здійснення протиправних дій у процесі провадження підприємницької діяльності.

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) містить Розділ VII Особливої частини «Злочини в сфері господарської діяльності»

Відтак під злочинами у сфері господарської діяльності потрібно розуміти посягання на порядок обігу грошей, цінних паперів, інших документів, на системи оподаткування, бюджетного і валютного регулювання, порядок переміщення предметів через митний кордон, порядок зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю, права і законні інтереси кредиторів і споживачів, добросовісну конкуренцію і антимонопольну діяльність, а також на порядок приватизації.

Суб'єктами господарських злочинів можуть бути визнані ті фізичні особи, які безпосередньо займаються господарською діяльністю, представляють інтереси господарюючих суб'єктів чи держави в сфері господарської діяльності. Зокрема, суб'єктів злочинів у сфері господарської діяльності, залежно від притаманних їм обов'язкових і додаткових властивостей, кола прав і обов'язків, що покладені на них правовими приписами, можна поділити на дві категорії: 1) спеціальні суб'єкти (наприклад, службова особа, підприємець, власник, засновник, учасник, уповноважена особа, не власник тощо); 2) будь-яка особа, наділена ознаками

суб'єкта злочину, яка порушує або не виконує певні господарські обов'язки і вимоги. Ознаки суб'єктів цих злочинів встановлюються за допомогою законодавчих та нормативних актів, інструкцій, наказів, розпоряджень, типових та відомчих функціональних обов'язків, цивільно-правових правочинів тощо.

Залежно від видового об'єкта злочину в сфері господарської діяльності можна класифікувати так.

1. Злочини проти порядку обігу грошей, цінних паперів, інших документів. У цю групу входять такі злочини: виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї (ст. 199 КК України), виготовлення, збут чи використання підроблених недержавних цінних паперів (ст. 224 КК України), підробка документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223-1 КК України), порушення порядку ведення реєстру власників цінних паперів (ст. 223-2 КК України); незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України).

2. Злочини проти системи оподаткування. До цієї групи належать: ухилення від сплати податків, зборів (ст. 212 КК України); ухилення від сплати єдиного внеску (ст. 212-1 КК України); незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК України); незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок (ст. 216 КК України).

3. Злочини проти порядку переміщення предметів через митний кордон України: контрабанда (ст. 201 КК України).

4. Злочини проти порядку здійснення підприємницької або іншої господарської діяльності: фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України); легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих

злочинним шляхом (ст. 209 КК України), порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (ст. 213 КК України), порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва (ст. 203-1 КК України).

5. Злочини проти прав і законних інтересів кредиторів: доведення до банкрутства (ст. 219 КК України); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України).

6. Злочини проти добросовісної конкуренції: протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК України); незаконне використання товарного знаку (ст. 229 КК України); незаконний збір з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю (ст. 231 КК України); розголошення комерційної таємниці (ст. 232 КК України).

7. Злочини проти прав і законних інтересів споживачів: введення в обіг на ринок небезпечної продукції (ст. 227 КК України).

До юридичних осіб судом можуть бути застосовані такі заходи кримінально-правового характеру: штраф; конфіскація майна; ліквідація.

Тема 10 ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

План

1. Види відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції.
2. Стадії розгляду справи про порушення антимонопольно-конкурентного законодавства.

1 Види відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції

Питання відповідальності за порушення антимонопольного законодавства України є досить актуальним у зв'язку з динамічним розвитком законодавства, а також з огляду на активну правозастосовну практику Антимонопольного комітету України (далі – АМКУ).

Насамперед, завдання АМКУ полягає в захисті та ефективному розвитку добросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності.

У зв'язку з цим АМКУ докладает всіх зусиль, направлених на виявлення порушень конкурентного законодавства, та, як наслідок, застосовує значні штрафні санкції за порушення.

До основних видів порушення конкурентного законодавства належать: зловживання монопольним становищем, антиконкурентні узгоджені дії, недобросовісна конкуренція, здійснення концентрації без отримання відповідного дозволу АМКУ та неподання інформації на вимогу АМКУ.

Фундаментальними нормативними актами, що закріплюють і регулюють питання відповідальності за порушення антимонопольного законодавства, є Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 № 2210-III (далі – Закон) та Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.96 № 236/96-ВР (далі – Закон про недобросовісну конкуренцію).

Закон у розділі VIII передбачає відповідальність за порушення конкурентного законодавства, зокрема у вигляді накладення штрафів, примусового поділу, застосування відповідно до законодавства адміністративної відповідальності посадових осіб. Крім того, Закон передбачає можливість звернення до суду із заявою про відшкодування шкоди у подвійному розмірі, зокрема за зловживання монопольним становищем.

Штрафи

Першим та найбільш поширеним видом відповідальності за порушення антимонопольного законодавства є штрафи. Штрафи обраховуються у процентному відношенні до доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній звітний рік, що передував року, в якому буде накладено штрафні санкції.

Відповідно до законодавства передбачено залежно від виду порушення три «ланки» штрафних санкцій, які можуть бути застосовані до суб'єктів господарювання, що вчинили порушення, а саме штрафи у розмірі до 10 % доходу; до 5 % доходу; (3) до 1 % доходу. У разі відсутності інформації про доходи відповідача штраф розраховується у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян.

На практиці, якщо відповідач ухиляється від надання інформації про свій дохід, АМКУ звертається до податкових органів та отримує відповідну фінансову звітність.

Варто зазначити, що розмір штрафу може визначатися через розмір доходу всієї групи суб'єктів, пов'язаних відносинами контролю з відповідачем. Тобто теоретично розміри штрафних санкцій відповідно до Закону можуть «досягати зірок».

Важливим кроком для розуміння застосування АМКУ штрафних санкцій є Рекомендаційні роз'яснення АМКУ «Щодо застосування положень частин другої, п'ятої та шостої статті 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції», частини першої та другої статті 21 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» № 6-рр від 16.02.2016 р. (далі – Рекомендаційні роз'яснення).

Відповідні Рекомендаційні роз'яснення було прийнято з метою однакового застосування положень Закону та Закону про недобросовісну конкуренцію в частині підходів до визначення розміру штрафів за порушення антимонопольного законодавства.

Повертаючись до питання розрахування штрафних санкцій, потрібно додати, що наразі АМКУ при визначенні штрафних санкцій зазвичай визначає дохід порушника від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на ринку, на якому мало місце відповідне порушення, що є відмінним від попереднього підходу, у якому орієнтиром при визначенні штрафних санкцій був лише загальний розмір доходу (виручки) компанії (групи компаній).

Рекомендаційні роз'яснення кваліфікували порушення за ступенем тяжкості. *Тяжкі порушення* – порушення у вигляді горизонтальних антиконкурентних узгоджених дій, зловживання монопольним становищем (напр., змови про фіксування цін, розподіл ринків, обсяги виробництва, придбання або продажу), що призвели або могли призвести до недопущення, усунення чи суттєвого обмеження конкуренції. Початковий розмір штрафу становить 15 % доходу.

Значні порушення – порушення у вигляді антиконкурентних узгоджених дій, зловживання монопольним становищем, невиконання рішення АМКУ, а також концентрація без отримання відповідного дозволу АМКУ, якщо така концентрація призвела до монополізації чи суттєвого обмеження конкуренції на ринку. Початковий розмір штрафу становить 10 % доходу.

Середні порушення – порушення у вигляді здійснення антиконкурентних узгоджених дій, обмежувальної та дискримінаційної діяльності, а також концентрація без отримання відповідного дозволу АМКУ, якщо така концентрація не призвела до монополізації чи суттєвого обмеження конкуренції на ринку. Початковий розмір штрафу становить 5 % доходу.

Помірні порушення – порушення у вигляді обмежувальної діяльності, неподання інформації, подання інформації не в повному обсязі, подання недостовірної інформації, створення перешкод працівникам АМКУ. Початковий розмір штрафу становить 5 % доходу.

Примусовий поділ

Відповідальність у вигляді примусового поділу застосовується до суб'єктів господарювання, які зловживають монопольним (домінуючим) становищем на ринку, та, як правило, застосовується разом зі штрафними санкціями.

Однак законодавством передбачено певні винятки, при яких примусовий поділ як вид відповідальності не може бути застосований. До таких винятків належить: неможливість організаційного або територіального відокремлення та наявність тісного технологічного зв'язку.

Аналізуючи практичний аспект відповідного виду відповідальності, можна дійти висновку про те, що АМКУ останнім часом не застосовував примусовий поділ до суб'єктів господарювання, які вчиняють порушення антимонопольного законодавства. Хоча, заради справедливості, важливо зазначити, що АМКУ має відповідний досвід примусового поділу.

Такий винятковий захід було застосовано по відношенню до ЗАТ «Донмолпром», яке мало частку на ринку молочної продукції 84,6 %, і було здійснено АМКУ за ініціативою Донецького територіального відділення у 1996 році. Із складу ЗАТ «Донмолпром» було виокремлено 18 структурних підрозділів, на базі яких були створені акціонерні товариства.

Відшкодування шкоди

Особливість відповідного положення Закону полягає в тому, що суб'єкт, права та інтереси якого порушено, має право звернутися до господарського суду із заявою про відшкодування шкоди у подвійному розмірі завданої шкоди, що в результаті може становити досить значну суму.

Проте зазначена форма відповідальності не є досить поширеною, оскільки процес відповідної компенсації є досить тривалим і містить значну кількість нюансів, які пов'язані з доказуванням у суді. Так, основною перешкодою, яка стримує компанії звертатися до суду за відшкодуванням шкоди, є складність доведення завданої шкоди та її розміру з наслідками порушення конкурентного законодавства.

2 Стадії розгляду справи про порушення антимонопольно-конкурентного законодавства

Розгляд справи розпочинається відповідно до статті 37 Закону України «Про захист економічної конкуренції». Повноваження службовців Комітету щодо збирання доказів під час розгляду справи стверджуються службовим дорученням, виданим державним уповноваженим, а зазначені повноваження службовців відділення – службовим дорученням, виданим державним уповноваженим, головою відділення.

Службовцями Комітету, відділення, яким доручено збирання та аналіз доказів, проводяться дії, направлені на всебічне, повне і об'єктивне з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін.

Зокрема у справах можуть проводитися такі дії:

- 1) дослідження регіонального або загальнодержавного ринку;
- 2) одержання від сторін, третіх осіб, інших осіб письмових та усних пояснень, які можуть фіксуватися в протоколі;
- 3) вилучення письмових та речових доказів, зокрема документів, предметів чи інших носіїв інформації, що можуть бути доказами чи джерелами доказів у справі;
- 4) накладення арешту на предмети, документи, інші носії інформації, що можуть бути доказами чи джерелами доказів у справі

За результатами збирання та аналізу доказів у справі складається подання з попередніми висновками, яке вноситься на розгляд органів Комітету, яким підвідомча справа.

Для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, техніки, ремесла тощо, розпорядженням органів Комітету, яким підвідомча справа, може бути призначена експертиза.

У разі, якщо вимогу про надання інформації неможливо вручити за місцезнаходженням юридичної особи чи останнім відомим місцем проживання фізичної особи, вона вважається такою, що вручена адресату,

через десять днів з дня опублікування в газеті «Урядовий кур'єр» або в друкованому виданні відповідної обласної ради (за місцезнаходженням юридичної особи, останнім відомим місцем проживання фізичної особи) повідомлення про розміщення такої вимоги на офіційному вебсайті Комітету. У разі відсутності друкованого видання відповідної обласної ради, а також у випадках, коли місцезнаходженням (місцем проживання) особи є Автономна Республіка Крим, міста Київ та Севастополь, зазначене повідомлення публікується у відповідному друкованому засобі масової інформації місцевої сфери розповсюдження, визначеному Кабінетом Міністрів України, у якому розміщуються оголошення про виклик до суду відповідача, третіх осіб, свідків, місце фактичного проживання (перебування) яких невідоме.

Розміщення вимоги про надання інформації на офіційному вебсайті Комітету забезпечує державний уповноважений, голова територіального відділення Комітету у термін не пізніше дня опублікування відповідного повідомлення.

Установивши, що як відповідач до участі в справі повинна бути залучена інша особа, органами Комітету приймається розпорядження про заміну відповідача або про залучення до участі в справі співвідповідачів, про що повідомляються особи, які беруть участь у справі.

Органи Комітету, які розпочали або розглядають справу, можуть прийняти розпорядження про об'єднання кількох справ в одну або про виділення справи для окремого розгляду.

Копії подання з попередніми висновками (або витяги з нього, що не містять інформації з обмеженим доступом, а також визначеної відповідним державним уповноваженим, головою відділення інформації, розголошення якої може завдати шкоди інтересам інших осіб, які беруть участь у справі, або перешкодити подальшому розгляду справи) не пізніше ніж за десять днів до прийняття рішення у справі надсилаються сторонам та третім особам.

За вмотивованим клопотанням особи, яка бере участь у справі, про необхідність більш тривалого часу для розгляду подання та підготовки відповіді на нього розгляд справи може бути відкладено. У випадках, коли рішення Комітету стосується інтересів широкого кола суб'єктів господарювання чи споживачів, з метою якнайшвидшого припинення порушення і усунення його наслідків, строк, зазначений в абзаці першому цього пункту, може бути скорочений до семи днів. Про скорочення строку особи, які беруть участь у справі, повідомляються одночасно з повідомленням про дату, час і місце розгляду справи.

У разі якщо немає можливості вручити копію подання з попередніми висновками особам, які беруть участь у справі, державний уповноважений, голова територіального відділення Комітету не пізніше ніж за п'ять днів до дня розгляду справи забезпечують розміщення на офіційному веб-сайті Комітету інформацію щодо попередніх висновків у справі, із зазначенням дати, часу і місця розгляду справи.

Рішення може бути прийняте раніше, якщо від сторони та третіх осіб, яким було надіслано подання, одержано відповідь.

Про дату, час і місце розгляду справи особи, що беруть участь у справі, повідомляються не пізніше ніж за п'ять днів до дня її розгляду.

Розгляд справи може бути зупинено з власної ініціативи відповідного органу Комітету чи за заявою особи, яка бере участь у справі, до завершення розгляду органом Комітету, судом, господарським судом пов'язаної з цією справою іншої справи або до вирішення державним органом пов'язаного з нею іншого питання. Про зупинення розгляду справи та його поновлення приймається розпорядження.

Повідомлення про зупинення розгляду справи та його поновлення надсилається особам, які беруть участь у справі, протягом трьох робочих днів з дня прийняття відповідного розпорядження.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України : офіц. текст : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. зі змінами, внесеними Законом України від 8 груд. 2004 р. : станом на 1 січ. 2006 р.]. – Київ : М-во юстиції України, 2006. – 124 с.

2. Господарський кодекс України : офіц. текст : за станом на 20 січ. 2007 р. – Харків : Одиссей, 2007. – 240 с.

3. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 03 жовт. 2003 р. № 435-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>, вільний (дата звернення: 14.01.2022). – Назва з екрана.

4. Про господарські товариства [Електронний ресурс] : Закон України від 19 вер. 1991 р. № 1576-XII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>, вільний (дата звернення: 14.01.2022). – Назва з екрана.

5. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю [Електронний ресурс] : Закон України від 06 лют. 2018 р. № 2275-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>, вільний (дата звернення: 14.01.2022). – Назва з екрана.

6. Про акціонерні товариства [Електронний ресурс] : Закон України від 17 вер. 2008 р. № 514-VI. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>, вільний (дата звернення: 14.01.2022). – Назва з екрана.

7. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань [Електронний ресурс] : Закон України від 15 трав. 2003 р. № 755-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>, вільний (дата звернення: 14.01.2022). – Назва з екрана.

8. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 07 груд. 2000 р. № 2121-III. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>, вільний (дата звернення: 14.01.2022). – Назва з екрана.

9. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : Закон України від 12 лип. 2001 р. № 2664-III. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>, вільний (дата звернення: 14.01.2022). – Назва з екрана.

10. Про товарну біржу [Електронний ресурс] : Закон України від 10 груд. 1991 р. № 1956-XII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text>, вільний (дата звернення: 14.01.2022). – Назва з екрана.

11. Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень щодо зовнішньоекономічних договорів (контрактів), що передбачають розрахунки в іноземній валюті [Електронний ресурс] : Додаток 2 до Постанови КМУ та НБУ від 21 черв. 1995 р. № 444 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984-2004-п>, вільний (дата звернення: 14.01.2022). – Назва з екрана.

12. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки [Електронний ресурс] : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3480-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>, вільний (дата звернення: 14.01.2022). – Назва з екрана.

13. Про особисте селянське господарство [Електронний ресурс] : Закон України від 15.05.2003 р. № 742-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text>, вільний (дата звернення: 14.01.2022). – Назва з екрана.

14. Про захист економічної конкуренції [Електронний ресурс] : Закон України від 11 січ. 2001р. № 2210-III. – Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>, вільний (дата звернення: 14.01.2022). – Назва з екрана.

15. Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс]: Закон України від 23.12.1998р. № 351-XIV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/351-14#Text>, вільний (дата звернення: 14.01.2022). – Назва з екрана.

16. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>, вільний (дата звернення: 14.01.2022). – Назва з екрана.

17. Юридичний довідник «LexQuorum». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.lexquorum.com, вільний (дата звернення: 14.01.2022). – Назва з екрана.

18. Система інформаційно-правового забезпечення «Ліга». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.liga.net, вільний (дата звернення: 14.01.2022). – Назва з екрана.

19. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>, вільний (дата звернення: 14.01.2022). – Назва з екрана.

Навчальне видання

ВРУБЛЕВСЬКА-МІСЮНА Катерина Миколаївна

**ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

*(для студентів денної та заочної форм навчання
спеціальності 076 - Підприємництво, торгівля та біржова діяльність)*

Відповідальний за випуск *І. І. Килимник*

За авторською редакцією

Комп'ютерне верстання К. М. Врублевська-Місюна

План 2020, поз. 110Л

Підп. до друку 29.12.2021. Формат 60×84/16.
Електронне видання. Ум. друк. арк. 6,5.

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.

Електронна адреса: office@kname.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 5328 від 11.04.2017.